

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1880—1881.

*Vergadering van Woensdag, den 23sten Februari 1881,
's avonds ten half acht ure.*

De VOORZITTER, de vergadering openende, zegt:

Bij de opening dezer vergadering, herdenk ik in de allereerste plaats het verlies, door deze vereeniging geleden, door het overlijden van generaal Schönstedt. Ik behoef niet uit te weiden in lof omtrent den overledene. Ieder weet welk een lange eervolle loopbaan door den generaal is afgelegd. Door betoonde dapperheid op het slagveld wist hij de hoogste militaire orde, de Militaire Willemsorde, te verwerven. In verscheidene hooge betrekkingen heeft hij Koning en Vaderland steeds trouw gediend. In hooge mate bezat generaal Schönstedt het karakter, dat vooral den Nederlandschen officier onderscheidt; een onkreukbare gehechtheid aan de wetten van eer en plicht.

Aan de orde is de ballotage van nieuw voorgestelde kandidaten.

De VOORZITTER deelt mede, dat een der voorgestelde heeren, de heer Schenkenberg van Mierop, van zijne kandidatuur heeft afgezien, zoodat zijn naam als niet op het stembiljet voorkomende moet worden beschouwd.

De VOORZITTER geeft voorts te kennen, dat het Bestuur be-

1880/81 18

sloten heeft voortaan, bij de ballotage van nieuwe leden, twee heeren uit te noodigen om met het bestuur het bureau van stemopneming uit te maken. Hij verzoekt thans de heeren de Moulin en de Neve zich met die taak te belasten.

Tot de opening der stembiljetten overgegaan zijnde, worden met algemeene stemmen tot leden aangenomen, de heeren: G. Blaauw, kapitein der infanterie; L. H. M. Genet, kapitein der infanterie van het Oost-Indisch leger; J. S. F. van Hoogstraten, 2^e luitenant der cavalerie, allen te 's Hage; J. C. H. A. Quack, 2^e luitenant der infanterie te 's Hertogenbosch en A. Hoogeboom, 1^e luitenant der infanterie te Kampen.

De Voorzitter dankt de leden van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer W. L. DE PETIT over:

METZ-BAZAINE

2^e gedeelte: *De handelingen van den Maarschalk van den 1^{en} September 1870 tot en met de capitulatie.*

De Voorzitter: Alvorens het woord aan den spreker te geven, wensch ik der vergadering in bedenking te geven, vermits de rede van vrij langen duur zal zijn, op een geschikt oogenblik een pauze te houden en tevens om dezen avond geen discussie te voeren, vermits het te behandelen onderwerp van dien aard is, dat de te houden voordracht niet onmiddellijk zoodanig kan worden besproken als het belang der zaak medebrengt. Misschien zal er later gelegenheid zijn de rede tot een speciaal onderwerp van discussie te maken.

De Voorzitter verleent hierop het woord aan den heer de Petit tot het houden zijner voordracht.

De heer DE PETIT:

Mijne Heeren!

Bijna een jaar is er verloopen, sedert wij het eerste gedeelte van de taak, die we op ons namen, volbrachten. Na een zoo

groote tusschenruimte, en waarin Uwe aandacht op deze zelfde plaats, voor zulke degelijke studiën in besprek werd genomen, ware het wellicht wenschelijk geweest, in korte trekken, de slotsom onzer destijds gemaakte beschouwingen, in uwe herinnering terug te roepen. De beperkte tijd, de omvang van ons onderwerp gedoogen het echter niet, zoodat ik U dienaangaande naar het verslag mijner vorige lezing moet verwijzen.

Belangrijke krijgsoperatiën, zal het tijdvak van de eigenlijke insluiting van Metz ons niet te aanschouwen geven: Juist hierin ligt niet de minste der beschuldigingen tegen den Maarschalk ingebracht. Doch al heeft dit tijdvak, nit een zuiver krijgskundig oogpunt, misschien minder belang voor ons dan het eerst beschouwde, leerrijk is het voor den militair daarom niet minder. Het geeft ons zoovele, zulke moeilijke plichten te overdenken, die den bevelvoerder zijn opgelegd, aan wiens bekwaamheid en trouw, het lot van vestingen en legers, de eer des vaandels, dat is die des Vaderlands, zijn toevertrouwd.

Nu het lot van het Rijnleger onafscheidelijk van dat van Metz geworden scheen, rijst als van zelf de vraag al dadelijk; in welken toestand die vesting op dat tijdstip verkeerde? Of zij inderdaad de waarborgen opleverde, die men van zulke groote steunpunten voor de operatiën van veldlegers, verwachten mag.

Wij kunnen en mogen in het belang van de hoofdstrekking van ons betoog hier niet afdwalen in een detailbeschrijving der vesting. — Waartoe zou het ook dienen. Helaas Metz heeft als vesting geen rol behoeven te spelen. — Hare beteekenis uit een fortificatorisch oogpunt, heeft men niet op de proef gesteld. Wij kunnen volstaan, om ons rekenschap te geven, in hoever de Maarschalk Bazaine, van zijne positie bij Metz oordeelkundig, gebiedend vereischt gebruik gemaakt heeft, met in groote trekken, den toestand van die geretrancheerde legerplaats weer te geven.

Wat in de eerste plaats de hoofdenccinte betrof, zien we uit de verklaringen van den chef der genie te Metz, den kolonel Salanzon, dat zij reeds den 15en Augustus in volkomen verdedigbaren staat, en tegen het begin van September volledig bewapend was.

De forten op den linkeroever *Plapperville* en *St. Quentin*, met hunne in de rots uitgehouwen grachten, hadden hunne wallen en glacis onder profiel, bezaten ruime bomvrije logementen voor de bezetting, en hadden op den 1^e September respectievelijk 75 en 44 vuurmonden in batterij.

Die op den rechteroever *St. Julien* en *Queuleu* waren, wel is waar minder voltooid, doch op de meest blootgestelde fronten, waren de escarpen behoorlijk bekleed, de grachten op vereischte breedte en diepte. Een groote caserne in het fort *St. Julien*, was bij het uitbreken des oorlogs niet gereed, althans niet bomvrij, doch op den 1^{en} September toch voldoende geblindeerd. Bovendien boden twee groote buskruit-magazijnen, en ruime gewelven en *décharge*, hier gelegenheid tot het onderbrengen van menschen en materieel. De bewapening bestond uit 73 vuurmonden. Ook in het fort *Queuleu* bevond zich onder den centralen cavalier een caserne voor 1600 man; in de keel waren groote bomvrije gewelven. Op 1 Sept. stonden er 95 vuurmonden in batterij.

Het fort *St. Privat*, hoewel stormvrij, bezat nog geen voldoende dekkingen tegen worpvuur.

Reeds den 15^{en} Aug. had men voorts eene groote redoute begonnen op te werpen, links van *St. Julien*, op het beheerschende punt, bij het kasteel *Grimmont*, en die redoute door een loopgraaf met *St. Julien* verbonden. Eveneens was tusschen de forten *St. Julien* en *Queuleu* gedekte communicatie: terwijl de terreinstrook tusschen de *Seille* en de *Moezel*, afgesloten was geworden door een 3 meter diepe loopgraaf, met lunetten op de vleugels, die den 1^{en} September volkomen verdedigbaar waren.

De redoute des *Bordes*; voorwaarts van *Queuleu*, was op dien datum gereed, en werd bewapend.

Op beide oevers waren bovendien de campementen der troepen beschermd, door liniën van loopgraven en emplacementen voor veldgeschut, aansluitende aan de forten, waardoor de buitenverdediging der vesting mogelijk werd gemaakt. Het valt echter niet te ontkennen, dat de boog der buitenwerken te klein zou geweest zijn, om 's vijands belegeringcalibers overal op voldoende afstand der vesting te houden. De cirkel had daartoe

op den linkeroever moeten loopen, over den uitersten voorsprong van St. Quentin, de bosschen van Saulny en Treves beheerschende, en op den rechteroever de heuvelkruin Mercy-Laquenery-Bellecroix moeten volgen. Maar toch, hierin komen de verklaringen van den chef der genie, en van de commandanten der forten geheel overeen, dat op den 1^{en} September vesting en legerplaats, in zoodanigen staat van weêrstand waren, dat ze tegen een coup de main volkomen verzekerd waren, en bij doeltreffend aanbrengen van verbeteringen, zeer spoedig het geregeld beleg hadden kunnen trotseeren.

De rol nu, die een zoodanige vesting kan vervullen, die een sterk leger onder hare muren telt, behoeft zeker niet beperkt te blijven, tot een lijdelijk afwachten, van wat de aanvaller tegen haar onderneemt. Dat was immers ook, in de conferentie van den 26^{en} Aug. te Grimmont, als dringende voorwaarde voor het blijven des Legers bij Metz, door al de corps-commandanten gesteld, dat men zonder dralen, door vele groote offensieve handelingen tegen 's vijands liniën, hem moest uitputten, dagelijksche verliezen toebrengen.

Onvolkomenheid van de verdedigingswerken kon, zooals wij zien, hier geen redelijke verschooning of verklaring zijn, voor de werkeloosheid, waarin de opperbevolhebber, in die eerste dagen der insluiting zijn leger liet. Waarom werden niet dadelijk pogingen gedaan om den kring te verwijden? De veldwerken der insluitings-linie, hadden op dat tijdstip zoo weinig te beteekenen, dat ze geen noemenswaardige hinderpalen mochten heeten. Trouwens met uitzondering van enkele loopgraven en tirailleurputten, van eenige emplacements voor veldstukken, heeft de vijand tegenover Metz, — afwijkende van zijn overal elders gevolgde methode, — weinig van veldverschansing gebruik gemaakt, spoedig zeker wel inziende, dat hij geen ernstig doorgezette aanvallen te verwachten had.

Onder de gewichtigste verplichtingen van den commandant eener berende vesting, behoort voorzeker het tijdig nemen van maatregelen voor de proviandeering van het garnizoen en de bevolking. Het behoeft wel nauwelijks gezegd te worden, dat met het toenemen in getalsterkte de oplossing van het vraagstuk

meer moeilijkheden oplevert. Verschillende zaken komen daarbij in aanmerking, als vooreerst: zoo nauwkeurig mogelijke schatting en samenvoeging van de hulpbronnen van de bevolking en die der troepen; dadelijke vaststelling van het rantsoen voor beiden, het tegengaan van inkoopen daarboven, opdat niet in de eerste dagen verspilling en overdaad plaats grijpen, waar later gebrek geleden, de weerstand door honger gebroken wordt; en eindelijk vooral, het door alle mogelijke middelen tot zich trekken van den voorraad der omliggende landstreek.

In hoeverre nu is met opzicht tot deze belangrijke aangelegenheid te Metz naar eisch te werk gegaan, en zoo niet: aan wien lag de schuld dier tekortkoming? Aan den eigenlijken commandant der vesting, den Generaal Coffinières, of aan den Opperbevelhebber des Legers? Of aan beiden?

Het fransche voorschrift op den dienst in vestingen en forten, van den 13den October 1868, bepaalt de maatregelen, die de Minister van Oorlog, of de Opperbevelhebber des Legers te bevelen heeft, aan den commandant eener met beleg bedreigde vesting. Toen nu de generaal Coffinières, den 6en Augustus, tot commandant van Metz werd benoemd, berustte het opperbevel des Legers nog bij den Keizer. Waar deze verzuimde de noodige bevelen te geven, omtrent de proviandeering der vesting, was het te verwachten, dat zij door het initiatief van den commandant der plaats zouden worden aangevuld. In die verwachting wordt men hier teleurgesteld. De meest elementaire maatregelen van veiligheid en voorzorg blijven achterwege. In stede van de zoogenaamde „bouches inutiles” te verwijderen, liet men het toe, dat in de eerste dagen na de duitsche invasie, de bevolking met ongeveer 20,000 zielen aangroeide, voor het meerendeel wel vluchtelingen uit de omliggende dorpen, doch waaronder zich ook een groot getal lieden bevond, van verdacht gehalte, ja onderdanen zelf van het rijk waarmee men in oorlog was; dit laatste in strijd met den in bovengenoemde instructie voorgeschreven maatregel, om de vreemdelingen uit de plaats te verwijderen. De commandant van Metz bepaalde er zich toe, aan die vreemdelingen als eenige voorwaarde te stellen, dat ze zich zouden voorzien van een „permis de séjour.” Hij bekent

zelf in zijn verhooren, hoe bij de drukte en verwarring dier eerste dagen, hiermede de hand kon gelicht worden. Is het te verwonderen, dat bij zulk een onvoorzichtige toegevendheid, het aantal spionnen te Metz legio was. Bovendien werd aanvankelijk niets gedaan om de proviandeering te verzekeren. Bij het uitbreken des oorlogs, toen men uitging van de gedachte van groote offensieve operatiën, bezat Metz geen anderen voorraad, dan die voor de loopende dagelijksche behoefte der bevolking, op normale sterkte berekend was. De groote approvisionnementen voor het Leger, waren in de open grensplaatsen Sarreguemines en Forbach opgesteld, waar ze dan ook spoedig den zegevierend oprukkenden vijand in handen vielen. Moest men nu die fout gaan verdubbelen, door bij den terugtocht der Fransche Legers, het grootste gedeelte der voortbrengselen van een der welvarendste streken des lands, den indringer prijs te geven. De oogst was juist binnen, dorpen en gehuchten waren overstelpd van granen, fourrage en een grooten veestapel. Rekwisitiën en aankopen konden in de eerste helft van Augustus zonder eenig bezwaar overal nog geschieden; de geest der bevolking was goed, en het ontbrak op het platte land evenmin aan goede wegen, als aan een voldoende aantal bruikbare voertuigen.

Bij art. 260 van de instructie voor de vestingcommandanten wordt de samenstelling bevolen van een zoogenaamd Comité van Toezicht, bestaande uit officieren van verschillende wapens en van de intendance, benevens uit den burgemeester en een of meer leden van den gemeenteraad. De werkzaamheden van dat Comité bestaan in het nauwkeurig onderzoek naar den voorhanden voorraad, de vaststelling van het rantsoen, het beraamen van middelen om den tijd van duur te rekken.

Daags nu, ná de benoeming van den commandant der vesting, dus den 7^{en} Augustus reeds, zond de Minister van Oorlog aan den chef der Intendance te Metz de noodige bevelen tot het bijeenbrengen van de proviandeering voor den staat van beleg. Toch ging de generaal Coffinières, die door den Intendant met 's Ministers besluit in kennis werd gesteld — volgens diens verklaring voor den krijgsraad afgelegd, — niet tot het samen-

stellen van een Comité van Toezicht over. De eenige maatregel dien hij neemt, is het doen uitvaardigen op den 10^{en} Augustus van een prefectoraal besluit, waarbij verboden werd, iemand meer in de plaats toe te laten, die niet voór 40 dagen levensmiddelen medebracht. Ons spreekwoord van het verdrongen kalf vindt hier zijn toepassing. Daargelaten nog dat die geheel willekeurig gekozen termijn, geen voldoende waarborg gaf — de uitkomst toch bewees dat die tijdruimte voor de helft tekort gekozen was, — bekent alweêr de generaal Coffinières zelf, dat het contrôleeren van dien maatregel, bij den steeds toenemenden stroom van vreemdelingen en de groote verwarring, die te Metz in die dagen heerschte, ondoenlijk was. Hij tracht zich verder voor den krijgsraad te verantwoorden, aangaande het niet tijdig samenstellen van een Comité van Toezicht, noch van een raad van defensie, door zich te beroepen op den aanhef van het daartoe betrekkelijk artikel der Instructie; luidende:

„Lorsque les troupes ennemies se rapprochent de la place, et que le commandant ne peut prendre les ordres de l'autorité supérieure, il pourvoit à l'exécution de toutes les mesures que les circonstances exigent. Il forme un conseil de défense, composé des divers chefs de Service, qu'il consulte s'il y a lieu ensemble ou séparément.” En nu zegt de generaal Coffinières, dat hij steeds in directe betrekking met den opperbevelhebber is gebleven, en dus volgens de eerste zinsnede niet geroepen was, een raad van defensie te benoemen.

Doch die zinsnede heeft slechts het oog op „toutes les mesures que les circonstances exigent”, dat wil zeggen, bijzondere, lokale maatregelen. In die tweede zinsnede: „il forme un conseil de défense” enz., is niets voorwaardelijks. Maar buitendien wat de zamenstelling van het Comité van Toezicht op den voorraad aangaat, schrijft de instructie voor, dat zulks aan de verklaring van den staat van beleg zal voorafgaan. Die staat van beleg nu *wordt* den 7^{en} verklaard, dus al herinnert zich Coffinières niet, zooals hij beweert, kennis te hebben gekregen van 's Ministers aanschrijving van den 7^{en}, dan had hij immers toch volgens zijne instructie dadelijk meergenoemd Comité moeten samenstellen. Een bewijs dat des generaals beroep op de directe

bevelen van den Maarschalk, hem ten dezen niet verontschuldigt, is dat hij later, veel *te* laat, den 12^{en} ~~October~~ *Aug* wel degelijk uit eigen beweging tot de vorming van het Comité overging.

Met hoeveel meer loffelijke voortvarendheid, gaf niet het gemeentebestuur van Metz hier het voorbeeld. Volgens de verklaringen van de leden van dien raad Prost en Le Bonteiller, werd den 25^{en} Augustus uit hun midden eene commissie voor de proviandeering benoemd, die dadelijk een zoo nauwkeurig doenlijke schatting maakte van den voorraad in de stad, en eenige voorloopige maatregelen van rationneering van brood, vleesch enz. vaststelde.

Toen nu op den 12^{en} Augustus de Maarschalk Bazaine het opperbevel aanvaardde, bezat Metz, volgens de bij den krijgsraad overgelegde opgaven van den gemeenteraad, voor 60 à 70 dagen vivres voor de gewone sterkte der bevolking, dus voor ongeveer 50 dagen, als men den aanwas der bevolking, en een 8 à 10,000 geblesseerden mederekent. Wat den voorraad des legers betreft, hij werd destijds door de Intendance geschat op 23 à 28 dagen vivres voor eene sterkte van 200,000 man (maar onder dat cijfer zijn non-combattanten, zieken en gevangenen begrepen, en de zieken waren grootendeels aan burgerverpleging overgegeven.) Men rekende voorts op 12 à 15 dagen fourage voor 50,000 paarden. Dat die opgaven der Intendance toen gedaan echter zeer onnauwkeurig waren, is verklaarbaar, bij de groote verwarring die op dat oogenblik, in de convooien en in de stations heerschte.

Bedin, een der grootste graanhandelaars te Metz, legt voor den krijgsraad nauwkeurige authentieke opgaven over, waaruit o. a. blijkt, dat van af den 15^{en} Augustus de stad Metz, bij dadelijke oordeelkundige rationneering, levensmiddelen zou hebben gehad, voor de toenmalige sterkte tot het laatst van November; terwijl hij onwederlegbaar aantoont, dat indien men toen het leger op het rantsoen had gebracht, waarop het eerst half September gesteld werd, het tot den 15^{en} November had kunnen leven.

En toch is men reeds in de eerste dagen van September

verplicht tot het slachten van paarden over te gaan en onder- vond men gebrek aan zout, terwijl reeds den 14^{en} September het ration brood van 750 op 500, kort daarop op 300 gram moest gebracht worden. Een en ander was enkel gevolg van verkwisting en overdaad in de eerste weken. De burgemeester Maréchal, en de reeds genoemde leden van den raad, hebben het voor den krijgsraad getuigd, met de kracht en verontwaardiging van mannen, die tot het laatst van het beleg, gelijk trouwens de gansche bevolking, met vaderlandsliefde en opofferingsgeest bezielde bleven, hoe men het toeliet, dat tot half September, talrijke benden soldaten het brood uit de stad kwamen opkopen, terwijl het munitiebrood en het beschuit, met groote hoeveelheden, in den modder der campementen weggeworpen lag. Niet alleen stegen daardoor de prijzen van het brood, doch de bakkers kwamen in de verleiding, grooten voorraad graan voor de commissie verborgen te houden. De civiele autoriteiten verkondigen het luide voor den krijgsraad, hoe in die eerste weken, noch van de zijde van den commandant, noch van die des opperbevelhebbers iets gedaan werd, om samenwerking met de stad te verkrijgen, hoe hun vertoogen dienaangaande zonder uitwerking bleven.

„Je le déclare hautement”, zegt Bedin, „que le général Coffinières ignorait complètement quelles étaient nos ressources; qu'il n'a rien fait pour assurer l'approvisionnement de la ville. Si nous avons eu quelque chose à manger c'est à notre initiative seule, à nous citoyens de Metz, que nous le devons. Je tiens à le déclarer hautement devant le conseil.”

En de Intendance, onbekend met de wezenlijke plannen des Maarschalks, en willende het leger voor groote operatiën op de been houden ging er toe over, het koren als paardenvoer te gebruiken. De intendant Gaffiot zegt, dat men bovendien dien maatregel nam, om zodoende de paarden langer als slachtvee te kunnen houden. Een nog al eigenaardige omzetting van brood in vleesch!

Was er dan van die talrijke cavalerie in die eerste dagen van September geen beter partij te trekken, in stede van ze als sneeuw voor de zon te zien wegsmelten. Waarom niet da-

delijk, toen het nog tijd was, die ruitery aangewend, tot groote fourageeringen in de omliggende dorpen?

Magnin, president van het landbouwcomité te Metz, en Bedin, die persoonlijk zeer nauwkeurige enquête in de dorpen en hofsteden van den omtrek gedaan hebben, toonen met officieele bescheiden aan, dat alleen in de localiteiten van de zoogenaamde vlakte van Thionville, te St. Agathe, Bellevue, St. Remy, Landonchamps, Grandes en Petites Tâpes, zoodanige voorraad was, dat indien men zich den tijd ten nutte had gemaakt, dien de vijand zelf nog ná den 17^{en} Augustus gelaten heeft, men binnen Metz genoegzaam levensmiddelen had kunnen brengen, om het leger nog maanden te doen leven.

„Tout cela à été négligé d'une façon impardonnable,” zegt Bedin, „nous le savons mieux que personne, nous qui connaissons les ressources immenses de notre pays. Ce qui m'a désolé, c'est qu'on soit mort de faim à Metz. C'est un sacrilège, un crime, dans un pays, qui n'a d'égal en fertilité que les Campagnes de la Beauce.”

Met een leger van 150,000 man, met fortén die deze localiteiten beheerschten (de hierbovengenoemden liggen binnen de 4 Kilom.) is het onverantwoordelijk dat men met die fourageeringen gewacht heeft, totdat in het laatst van September, verscheiden dier dorpen door den vijand werden afgebrand, zooals le Maxes en Peltre den 27^{en} September, Bellevue en St. Remy in het begin van October.

Het zou ons te ver voeren indien wij in al de details dezer belangrijke kwestie afdaalden. Uit de verklaringen van de intendanten der korpsen blijkt dat zij gedaan hebben, wat in hun vermogen was, door zoolang mogelijk te leven, op de plaats, d. i. door aankopen in den onmiddellijken omtrek en de stad niet aansprekende. Kleine partieele fourageeringen zelf werden in die eerste dagen, uit hun initiatief in de nabijheid hunner korpsen gedaan, doch op te kleine schaal, en zonder eenheid ondernomen, leverden ze weinig op.

Hoe geheel anders ware niet in dit opzicht de toestand geweest, indien de commandant der stad, dadelijk in overleg met het gemeentebestuur allen voorraad bijeengedaan had, en bevol-

king en leger gerationneerd waren geworden, volgens den staat van beleg; en vooral indien men ten minste ná 1 September onmiddellijk tot groote fourrageeringen was overgegaan.

Men had den tijd van duur van den bestaanden voorraad kunnen verlengen, voor 258,000 menschen:

door op 1 September voor het leger het ration brood te brengen op 500 gr: hetgeen den 11 ^{en} geschiedde: met 3 dagen door de bevolking dien dag op hetzelfde ration te brengen eveneens	„ 3 „
door het aan de paarden gegeven koren voor brood te gebruiken	„ 13 „
door de soldaten te beletten boven het ration aankopen te doen	„ 3 „
door van af 1 Sept. het meel der molens niet meer te builen, in stede van daarmee tot 8 Oct. te wachten voor het leger, tot 14 Oct. voor de stad . .	„ 4 „
door de verspilling tegen te gaan van vivres in den randsel, bestemd voor operatiën, die toch niet doorgezet werden.	„ 6 „

Totaal met 32 dagen

Dat te Metz de schomelijkste wanorde, de onverschoonbaarste nalatigheid geheerscht heeft, met betrekking tot die proviandeering, is zeker op de onwederlegbaarste wijze aan het licht gekomen. En mag men die nalatigheid nu ook al in de eerste plaats op rekening stellen van den commandant der vesting, zulks neemt niet weg dat de Maarschalk Bazaine, zoo al niet van het oogenblik dat hij het opperbevel aanvaardde, dan toch van af dat waarop hij feitelijk met zijn leger om Metz moest leven, verplicht was zich er van te overtuigen, dat diens Commandant de bij de reglementen voorgeschreven maatregelen had nageleefd. Hij kan zich niet verontschuldigen door de bewering, dat hij ten deze geheel op den commandant vertrouwen moest; ellendige vicieuse cirkel, dien we alweer ontmoet hebben wáár de één zegt: „ik dacht dat hij het bevelen zou“, de ander „ik vertrouwde dat hij het gedaan had.“ Waar hier beiden schuld hebben, dáár heeft de hoogste de meeste schuld

Bazaine heeft zijn nalatigheid met opzicht tot die kwestie der vivres, ook trachten te vergoelijken, door te beweren, dat hij zijn verblijf onder de muren van Metz, als slechts van tijdelijken aard beschouwde, doch we weten immers dat hij in ieder geval ná den 1^{en} September, die meening niet meer toegedaan was.

Toen aan den Maarschalk de vraag gedaan werd, welke operatiën hij voor die eerste dagen van September bevolen had, gaf hij ten antwoord, dat het weér te slecht was geweest voor groote handelingen, en hij aan de corpscommandanten partieele ondernemingen aanbevolen had.

„Alors vous n'avez pas jugé à propos de mettre plus d'unité dans l'action de tous ces corps ?

„C'était fort difficile monsieur le Président.”

Waarom zoo moeielijk;? toch niet om het slechte weér alleen; waarom dan nog meer? de Maarschalk zegt het niet.

Neen onvergeeflijk is die fout geweest, dat men in die eerste dagen, toen men de stad nog zoo ruimschoots kon ravitailleren, toen men nog bereden wapens bezat, nagenoeg werkeloos bleef. Voor die fout is toch zeker de oppelbevelhebber geheel aansprakelijk.

De eerste tijding van de catastrophe van Sedan, kwam den 6^{en} September bij den Maarschalk. — De majoor Samuel van den Generalen Staf, was dien dag als parlementair naar de duitsche voorposten gezonden, om over de uitwisseling van geblesseerden met den vijand in overleg te treden. — Van den chef van den staf van Generaal von Manteuffel, vernam hij de capitulatie van Sedan, en de gevangenneming des Keizers, welke berichten den 10^{en} bevestigd werden, door den kapitein Lejoindre, die bij Saarbrücken gewond, uitgewisseld was, en kennis genomen had van den inhoud van fransche dagbladen tot den 5^{en} September, en van de laatste duitsche couranten. Hij deelde den Maarschalk omstandig de gebeurtenissen mede van den 4^{en} September, de proclamatie der Republiek, en de samenstelling van het Bewind der Nationale Defensie. De opperbevelhebber beval hem aangaande een en ander voorloopig het stilzwijgen te bewaren. Toen echter den 11^{en} de majoor Samuel,

andermaal aan de voorposten, inzage kreeg van een „Kreuzzeitung”, waaruit de waarheid van de door Lejoindre aangebrachte tijdingen volledig bleek, meende de opperbevelhebber dat het zijn plicht was, de commandanten der corpsen en divisien, met den veranderden stand van zaken in kennis te stellen. Hij ontbood ze den 12^{en} in zijn hoofdkwartier, en ná mededeeling der plaats gehad hebbende gebeurtenissen, bakende hij hun den werkkring af, die thans het leger zou te vervullen hebben. Afziende van groote operatiën, en in afwachting van bevelen der regeering, moest men zich voor'shands blijven bepalen tot kleine handelingen, die hij aan hun initatief overliet.

Denzelfden dag kreeg de ambassade-secretaris de Bains, die aan het hoofdkwartier toegevoegd was de vergunning om Metz te verlaten, ten einde elders, gelijk hij meende, betere diensten te gaan bewijzen. Aan de voorposten te Ars, wachtende op de beschikking van Frederik-Karel, verneemt de Bains van Hessische officieren, in zeer donkere kleuren geschetst, den benarden toestand van Frankrijk en de voorbarige tijding van den val van Straatsburg, en toen hem nu de vergunning geweigerd werd de duitsche linieën te passeeren, en hij alzoo naar Metz moest terugkeeren, verzamelt hij de opgedane jobs-tijdingen, in een rapport aan den Maarschalk, waarvan de slotsom hierop neêrkwam:

600,000 Duitschers waren op franschen bodem; geen ander fransch leger op de been, dan dat van Metz, in de door den vijand bezette provinciën was de geestdrift voor de nationale zaak zeer verflauwd; bij de duitschers daarentegen de grootste eenheid. Op een interventie van andere mogendheden viel niet te rekenen. De duitsche legers rukten op naar Parijs, terwijl Metz binnen enkele dagen geregeld beleg en bombardement had te verwachten.

Van die zoozeer ontmoedigende Nota, geeft de Maarschalk last afschrift aan de corpscommandanten te zenden.

De kolonel Nugues van den staf, die met de expeditie dezer vertrouwelijke missives belast werd, kreeg echter onder het dicteeren aan zijne onderhoorige officieren gemoedsbezwaren, tegen het overbrengen van zulke onheilspellende berichten, en

bragt die bezwaren in bij zijn chef, den generaal Jarras. Deze vervoege zich bij den Maarschalk, die ná eenig beraad last gaf, het al te pessimistisch slot der Nota weg te laten, en voorts, dat men alleen aan de corpscommandanten een afschrift der Nota zou voorlezen, dat daarna vernietigd kon worden.

Die handeling is den Maarschalk door de beschuldiging tot een groot verwijt gemaakt, dewijl in de instructie voor de vestingcommandanten voorgeschreven staat, dat men doof zal blijven voor de tijdingen, die de vijand tot ons doet komen, en ze vooral niet mag verspreiden, opdat het moreel der troepen niet zal worden geschokt.

Van het oogenblik dat de instructie het voorschrijft, is zeker de handeling van den Maarschalk als eene overtreding daarvan te beschouwen; maar toch komt ons die overtreding in dit geval, met het oog op den geheel exceptioneelen toestand waarin hij zich bevond, — een toestand zooals zeker geen instructie voorzien had — wel eenigszins verschoonbaar voor. Nog geen enkele officieele mededeeling was te Metz gekomen, en zouden nu niet de corpscommandanten, met eenig recht het den opperbevelhebber hebben kunnen verwijten, indien hij hun zulke gewichtige tijdingen onthouden had? Bovendien, berichten verspreiden onder de troepen, of ze vertrouwelijk aan zijne onmiddellijke onderbevelhebbers mededeelen, is lang niet hetzelfde

Waar is de grens van het vertrouwen dat de opperbevelhebber hun schenken moest? Het „dans le doute, abstiens-toi” schijnt hier niet door te gaan, want op andere plaatsen, is het niet schenken van zoodanig vertrouwen, door denzelfden krijgsraad den Maarschalk, als een tekort komen aan zijn' zedelijken plicht verweten. Trouwens geschiedde dat ontvangen van zoodanige berichten van 's vijands zijde dan elders niet? Ontving niet bijv. Trochu, geregeld mededeeling van von Moltke aangaande den toestand in de provinciën.

Maar de krijgsraad wil in die handeling van den Maarschalk de opzettelijke bedoeling zien, om wantrouwen en moedeloosheid in zijn leger te verspreiden. Daarom veroordeelt hij hier zoo scherp, wat elders onopgemerkt is gebleven.

Den 14^{den} September meldt zich aan de voorposten, een

onderofficier der sappeurs, zekere Pennetier aan, die uit Sedan ontsnapt, over Ars, Metz had weten te bereiken. De burge-meester van dit dorp, had hem eenige couranten voor den Maarschalk meêgegeven, waarin de proclamatie van 8 September van het nieuwe Bewind aan het fransche volk, en de oproeping der kiezers tegen den 16den October, voor het benoemen der Nationale Vergadering voorkwamen. Hij had er een afschrift bijgevoegd van de circulaire van Jules Favre, waarin het besluit werd kenbaar gemaakt, om den oorlog „à Outrance” voort te zetten. Die circulaire doet de generaal Coffinières in de dagbladen van Metz opnemen, waarop de Maarschalk begrijpende tegenover het leger niet langer het stilzwijgen te mogen bewaren, de jongste gebeurtenissen, bij legerorder aan zijne troepen bekend maakt.

Na mededeeling van den val des Keizers, wordt in die legerorder gezegd:

„Un pouvoir exécutif, sous le titre de gouvernement de la Défense Nationale, s'est constitué à Paris”; en na vermelding der namen van de leden van dat bewind, besluit zij met de woorden:

„Généraux, Officiers et soldats de l'armée du Rhin.”

„Nos obligations militaires envers la Patrie en danger, restent les mêmes. Contunions donc à la servir avec dévouement et la même énergie, en défendant son territoire contre l'étranger, *l'ordre social contre les mauvaises passions*. Je suis convaincu que votre moral, ainsi que vous en avez déjà donné tant de preuves, restera à la hauteur de toutes les circonstances, et que vous ajouterez de nouveaux titres à la reconnaissance et à l'admiration de la France.”

„Au grand quartier-général du Ban St. Martin,
16 Septembre 1870.

Le Maréchal de France,
Commandant en Chef,

BAZAINE.

Die legerorder nu, noemt de acte van beschuldiging eene openlijke erkenning van het nieuwe Gouvernement. Geheel eens

zijn wij het met die gevolgtrekking niet. Wel is waar wordt er geen direct protest in aangeteekend, maar toch vinden wij de bewoordingen, waarin de Maarschalk de gebeurtenissen ter kennis van zijn leger brengt nog al voorzichtig. Mij dunkt, men kan er uit ontwaren, dat hij van de staatkundige beteekenis van dat Bewind nog volstrekt niet overtuigd is. De verhouding van het leger *tot* dat Bewind, wordt er niet door geteekend. Bij eene openlijke erkenning van een nieuwe wettige regeering, zou toch, meenen wij, een opperbevelhebber in Bazaines toestand geplaatst, wel hebben moeten te kennen geven, in hoe verre hij zelf en verder zijn onderbevelhebbers en officieren zich ontslagen moesten achten van den eed aan de gevallen Dynastie; zou hij immers den eed van trouw aan de nieuwe regeering hebben moeten afnemen. De beschuldiging zegt, dat hij aan zijn leger meêdeelt, „qu'un pouvoir exécutif enz. *est* constitué.” Neen, in die legerorder staat: „*S'est* constitué.” Schijnbaar maakt die ééne letter weinig verschil, maar in een proces gelijk dit, waar de beschuldiging zoo aan de woorden hecht, moet zij dan ook de puntjes maar op de i zetten. *S'est* constitué, heeft *zich* opgeworpen, is heel iets anders dan door den wil des ganschen volks gekozen te zijn. En het eerste was dan ook de waarheid. De volkswil had nog niet kunnen blijken. Meer handig toch zeker dan wettig, hadden eenige politieke mannen, de aan de keizerlijke hand ontvallen teugels des Bewinds, maar gegrepen, zich zelf het mandaat uitgereikt. Men moet zich in den toestand van dát oogenblik verplaatsen, en niet 's maarschalks gedrag beoordeelen, met de wetenschap, die hij toen niet hebben kon. Hij was de eerste soldaat van Frankrijk; hij had trouw gezworen aan den Keizer. Is het voldoende, om zich van dien eed ontslagen te achten, dat men uit een couranten bericht, of uit de nog al gezwollen termen eener circulaire van Favre verneemt:

„Que le pouvoir gisait à terre; que ce qui avait commencé par un attentat, finissait par une désertion. Qu'ils n'avaient fait que resaisir le goudenail échappé à des mains impuissantes.”?

Verscheidene leden van dat Bewind waren den Maarschalk geheel onbekend. Bovendien met welk recht had men hem van
1880/81

dat Bewind uitgesloten. Hij juist, die aan het hoofd stond van Frankrijks eenige Leger, die dus de kracht, hun eigen kracht vertegenwoordigde. Zoo al niet onbillijk, was dat toch zeker niet beleidvol van dat Bewind gehandeld. Was men bang voor twijfel bij den Maarschalk, zijn keuze in het Bewind ware het veiligste middel, zekerheid te hebben. Men moet ook niet vergeten dat Bazaine Parijs, en de staatkundige onbestendigheid van Frankrijks regeeringsvormen, zeer goed kende. Welke waarborgen had hij, dat niet over enkele dagen deze regeering door eene andere zou worden verdrongen, ja misschien reeds was, toen hij ze aankondigde?

Het is zeker gevoelvol, maar ook gemakkelijk gezegd: dat alles doet er niets toe; „Il y avait toujours la France”. Maar voor den ingesloten bevelhebber, was het waarlijk zoo gemakkelijk niet, om te herkennen, wáár en wat nu eigenlijk op dat oogenblik dat „la France” was, dat wil zeggen van wien, van wáár hij de bevelen had te ontvangen, die hij als soldaat had te gehoorzamen. Een bevelhebber, die niet tevens opperbestuurder is, kon toch zoo maar niet op eigen gelegenheid, den oorlog voortzetten, evenmin als eindigen. En was dát, van af het stadhuis van Parijs genomen besluit, ook de uitdrukking van den wil van „la France?”

Zeker, Bazaine zegt zelf ook in zijn legerorder: „Continuons à la servir avec dévouement et la même énergie, en défendant son territoire contre l'étranger, l'Ordre Social contre les mauvaises passions.” Ja, in *die* bijvoeging, dáár wringt de schoen; die laatste uitdrukking viel niet in den smaak van de leden van het Bewind, dewijl die heeren daarin een minder aangename toespeling aan hun adres gezien hebben. Maar dat de krijgswaad daarin de geheime gedachte ziet neêrgelegd: „de semer la discorde et la guerre civile”, komt ons niet gerechtvaardigd voor. Waarachtig, het is toch zeker niet zoo geheel ten onrechte geweest, dat Bazaine ook een weinigje dacht aan de mogelijke noodzakelijkheid, „de défendre l'ordre social, contre les mauvaises passions”. Of heeft soms inderdaad het leger daarvoor later niet moeten dienen.

Neen de Maarschalk heeft met kracht geprotesteerd, tegen

die uitlegging dat door zijn legerorder, hij zich ontslagen verklaarde van zijn eed:

„J'ai considéré le gouvernement de la Défense Nationale, comme un pouvoir de fait se rattachant à l'organisation de la résistance du pays; mais non comme un gouvernement politique, le gouvernement de la Régence, aux termes de la constitution de 1870 (alzo niet erg verouderd) existant toujours de droit. Ainsi dans ma pensée, nous pouvions continuer à concourir à la défense du territoire, sans que le serment que nous liait à la dynastie impériale fut annulé ou même amoindri.”

De krijgsraad kon tegen deze argumentatie op zich zelve weinig bezwaar inbrengen, doch ze tracht de waarde er van te ontzenuwen door te wijzen op sommige zinsneden uit de circulaire van Jules Favre, die volgens haar, de generaal Coffenières dan niet had mogen laten overnemen door de dagbladen van Metz, als bijv.:

„La population de Paris, n'a pas prononcé la déchéance de Napoléon III et de sa dynastie: elle l'a enrégistrée au nom du Droit et de la Justice.”

Jawel, dat zegt Jules Favre, en dan kan men het den maarschalk alleen verwijten, dat hij er niet voor zorgde, dat te Metz slechts die staatkundige begrippen werden verspreid, die hij in zijn binnenste huldigde.

Het „qui ne dit rien, consent,” wordt hier wel wat sterk toegepast. Doch wat wij wel mét den krijgsraad vinden, als minder consequent met de uitlegging, die de maarschalk aan zijn legerorder geeft, is dat hij den 16en September de keizerlijke wapens doet vervallen op de brevetten van aanstellingen. Of wel, hij meende dat de keizer feitelijk geene benoemingen meer doen kon, of voor 't minst verraadt zulks twijfel, aarzeling, onvastheid. Maar dat hebben we immers reeds lang in den maarschalk ontwaard, dat hij niet is wat men noemt „een man uit één stuk.” En nogmaals, men verplaatse zich in den toestand van die dagen, ingesloten, buiten gemeenschap met de hoofdstad, — en welk een hoofdstad. — Ik weet dat ik, bij het doordringen in dit gedeelte der zaak, een moeielijk terrein moet betreden. Wij soldaten, we zweren ook trouw aan onzen

Koning, doch gelukkig durf ik luide het vertrouwen uitspreken, dat wij voor zóó een netelige keuze, in zulke bange oogenblikken, wel nooit geplaatst zullen worden. Goddank wij leven in een ander land! die bij ons den eed aan zijn Koning houdt, behoeft niet bang te zijn, zijn plicht jegens het vaderland te kort te zullen doen of omgekeerd.

Maar wie onpartijdig is en niet alleen met groote woorden over iemands eer oordeel velt, moet toegeven, dat voor Bazaine op dat oogenblik de keuze van den te bewandelen weg zoo een-vondig niet was. Achteraf valt dat zeer gemakkelijk, doch ik doe alleen hier nog deze vraag: „Indien het eens toen reeds de Commune geweest was die de tengels „*échappées à des mains impuissantes*” gegrepen had, en den oorlog à outrance” had verkondigd, wat had dan de uitdrukking: „il y avait toujours la France” beteekend.?

Doch wij moeten verder, en zien welke gedragslijn nu de opperbevelhebber tot richtsnoer neemt.

In den twijfel waarin hij verkeert aangaande de juiste teekenis der jongste staatkundige gebeurtenissen, wendt hij zich direct tot het vijandelijke legerhoofd tegenover hem:

„Ne recevant aucune confirmation officielle de l'installation du nouveau pouvoir exécutif, j'écris au Prince Frederic-Charles pour lui demander *franchement* la signification et l'importance des évènements survenus.”

Dát vindt de acte van beschuldiging ongehoord; ze noemt het de eerste schrede op den onzaligen weg der ongeoorloofde, dubbelzinnige pourparlers met den vijand.

Maar vooreerst zij hier nog eens herinnerd hoe Trochu van von Moltke soortgelijke mededeelingen ontving; hoe te Straatsburg hetzelfde tusschen Urich en von Werder plaats had. Dáár heeft men zoo iets zoo ongehoord niet gevonden. Doch vooral bedenke men, dat Bazaine zich hier wendde tot een vijandelijk legeraanvoerder, die prins van den bloede was. Dat maakt dunkt ons nog eenig verschil, en ik ben geneigd te gelooven dat, had die handeling in het oog van zulk een hooggeplaatsten vijand een deloyaal karakter gehad, hij zich niet zou verwaardigd hebben daarop te antwoorden gelijk hij deed:

„Les renseignements que vous désirez avoir, je vous les communique volontiers ainsi qu'il suit." Nā de capitulatie van Sedan enz. volgt: „Deux jours après cette capitulation, survint hélas à Paris un bouleversement, qui établit sans repandre du sang, la Republique a la place de la Régence. Cette republique ne prit pas son origine au corps législatif, mais à l'hôtel de ville, et n'est pas d'ailleurs partout reconnue en France. Les puissances monarchiques ne l'ont pas reconnue nonplus — L'impératrice et Son Altesse le Prince Impérial se sont rendus en Angleterre — S. M. le Roi a continué sa marche de Sedan à Paris, sans recontrer des forces militaires françaises devant elle.

Quant à la composition et aux tendances du nouveau gouvernement établi à Paris, l'extrait d'un journal ci-joint vous en donnera les détails.

Du reste votre Excellence me trouvera prêt et autorisé à lui faire toutes les communications qu'elle désirera.

FREDERIC-CHARLES.

Dus, zegt de beschuldiging, als Frederik-Karel gemachtigd was die mededeelingen te doen, moet hij die machtiging gevraagd hebben, en dan *zal* zulks wel ten gevolge van vroegere stappen van de zijde van den maarschalk geschied zijn.

Dat zien wij nog niet in. Zoodanige toezegging van den Duitschen prins, kan hij zeer goed uit eigen beweging, krachtens algemeene instructies, die hij zeker van zijn soeverein had, gedaan hebben. Wij zien er alleen in, een dier hedendaagsche hoffelijkheden jegens zijn tegenstander, die niet ongewoon zijn. Ten minste het bewijs dat zij het gevolg zou zijn geweest van vroegere demarches van den maarschalk, is voor den krijgsraad nooit geleverd. De acte van beschuldiging gaat dus hier weêr in hare veronderstelling te ver.

Intusschen wij zien dat de inhoud van Frederik-Karels schrijven wól geschikt was om 's maarschalks weifelingen te vermeerderen. De omwenteling wordt „een bouleversement" genoemd; noch Frankrijk, noch de vreemde mogendheden erkennen dat uit den grond opgekomen nieuwe bestuur. Te ontkennen valt het dan ook niet, dat van dit oogenblik af Bazaines houding

tegenover dat Bestuur, een meer dan afwachtend, een wantrouwend karakter aanneemt. Eene andere, hoogst gewichtige omstandigheid komt hem daarin versterken. Te Rheims was namelijk in den „Indépendant Rémois" van den 11^{en} September eene aankondiging van de Duitsche regeering verschenen, waarin de verhouding der beide vijandelijke staten, van dát oogenblik, duidelijk werd uiteengezet. Zeer stellig werd daarin verklaard, dat Duitschland in Frankrijk tot dusverre geene andere regeering erkende, als die des Keizers, die, zoolang geen nieuwe grondwet daarin verandering zou hebben gebracht, als de eenige werd beschouwd, die het recht had in onderhandelingen te treden. Duitschland was niet afkeerig van het sluiten van den vrede, maar:

„Les gouvernements Allemands pourraient entrer en négociation avec l'empereur Napoléon, dont le gouvernement est le seul reconnu, ou avec la régence instituée par lui. Ils pourraient également traiter avec le maréchal Bazaine qui tient son commandement de l'empereur. Mais il est impossible de comprendre de quel droit on pourrait négocier avec un pouvoir, qui ne représente qu'une partie de la gauche de l'ancien corps législatif."

Zeer logisch, niet waar M. H., die Duitschers van 1870. Ze wenschten geen kat in den zak te koopen.

Die aankondiging nu komt den 22^{en} September in handen van Bazaine, door den, als geblesseerden uitgewisselden luitenant Valdéjo. De acte van beschuldiging zegt wel dat het waarschijnlijk is, dat de maarschalk er eerder kennis van droeg, maar het bewijs voor die waarschijnlijkheid blijft achterwege.

En welken invloed moest nu niet dat stuk op 's maarschalks besluiten uitoefenen? Het deed hem duidelijk zien, dat Duitschland's, dat Europa's politieke oerbied voor dat nieuwe Bewind, vooralsnog geen vleierende afmetingen had aangenomen; dat de vijand, bij afwezigheid van keizer en regentes, als vertegenwoordiger van Frankrijks rechten, den maarschalk Bazaine van vrij wat meer beteekenis achtte dan de heeren van het stadhuis van Parijs. Geen wonder, de eerste had tot verdediging dier rechten nog over 150,000 man te beschikken, waarvan men den betoogtrant bij St. Privat had leeren waardeeren, terwijl de

laatst op dat oogenblik, weinig beters dan proclamaties tot hun beschikking hadden. Was het nu niet duidelijk dat het Bewind der Nationale Defensie onhandig gedaan had, met den Maarschalk niet in hun midden te nemen. Waarlijk als dat Bewind zich over zijne weifelende houding ten hunnen aanzien beklagt, kunnen wij ons niet wêêrhoudeu aan het spreekwoord:

„Vous l'avez voulu" te denken.

De oorlogsgebruiken van den tegenwoordigen tijd brengen meer dan voorheen mede, dat vooral bij insluitingen en belegeringen, pourparlers tusschen de wederzijdsche voorposten en zelfs hoofdkwartieren plaats grijpen. Inwisseling van gevangenen en gewonden, ter aarde bestellen van gesneuvelden, aanwijzing van ambulances enz., kortom, al die door de humaniteit in den krijg gebrachte zeden, maken het veelvuldig uitzenden van parlementairs onvermijdelijk. Bij groote troepenmachten worden dan gewoonlijk bepaalde punten der liniën voor het doorlaten dier boodschappers, en een of meer stafofficieren voor hunne ontvangst aangewezen.

Te Metz was echter die nog al delicate missie, door den Maarschalk opgedragen aan een ontslagen officier, zekeren Arnous Rivière. Bij het begin van den oorlog had deze eenige compagnïen partij-gangers opgericht, en daarmede inderdaad in de gevechten om Metz belangrijke diensten bewezen. Toch kunnen we begrijpen dat die keuze in het leger, bij velen verwondering wekte. Daar nu de kwestie der met den vijand gewisselde correspondenties te Metz een belangrijk stuk uitmaakt, heeft de krijgsraad van Arnous Rivière dienaangaande de meeste details gevraagd. Uit dat verhoor is gebleken, dat hij den 11^{en} Sept. een parlementair ontving, met eene depeche, waarin de weg van Ars als communicatieroute werd aangegeven. Eenige dagen later had hij een convooi van 700 uitgewisselde krijgsgevangenen van Sedan, naar Metz geëscorteerd. Den 17^{en} September was hij zelf als parlementair met een depeche gezonden, en had hij er omgekeerd ééne van de Duitsche voorposten teruggebracht, die even als de vorigen langs het hoofdkwartier der divisie *de Cissey*, naar het groote hoofdkwartier was doorgezonden. Eindelijk den 22 of 23, zegt Rivière, meldde zich een parlementair

bij mij aan, met een brief van Frederik Karel voor den Maarschalk. Die duitsche officier was gevolgd door een burger, die zijn parapluie, door versiering met een witten zakdoek tot een parlementairs vlag veranderd had. Op de vraag wie die persoon was, antwoordde de officier hem niet te kennen, waarop die pittoreske parlementair zelf vooruit trad, zeggende dat hij met eene belangrijke mededeeling aan den Maarschalk belast was.

Overeenkomstig de reglementen, werd hij eerst door Rivière bij den Generaal de Cissey gebracht, die hem door den kapitein Garcin van zijn staf verder naar het hoofdkwartier liet geleiden.

Wie was die geheimzinnige boodschapper? en wat behelsde die belangrijke communicatie?

M. H.: de meesten uwer zullen zeker den naam van Regnier niet voor de eerste maal dezen avond hooren. Wellicht zijn zelfs de bijzonderheden, van dit in het proces zoo belangrijk incident velen uwer bekend. Tot een juiste beoordeeling van 's Maarschalks verdere handelingen, moet ik echter bij deze gebeurtenis in eenige details treden.

Regnier schijnt een dier politieke dweepers geweest te zijn, die in veelbewogen tijden zich geroepen achten, een grootsche rol te spelen, de redders huns lands te worden. Of nog andere drijfveeren hem genoopt hadden, zich in de staatkundige verwickelingen van dat oogenblik direkt te mengen, is een raadsel gebleven. Een spion in den eigenlijken zin des woords is hij niet geweest. Geld althans, schijnt niet de beweegreden tot zijn dubbelzinnig optreden geweest te zijn. Zijn anteceden ten, die beter in een roman, dan hier tehuis behooren, hebben hem bij velen voor een monomaan door doen gaan. En van wien hij kwam en waarvoor? De kapitein Garcin verklaart dat hij op zijne vraag, wien hij moest aandienen geantwoord zou hebben: „Vous annoncerez l'envoyé d'Hastings". Bazaine echter beweert dat hij hem werd aangediend, als „Courrier de l'empereur". Dit laatste is dunkt ons waarschijnlijker aangezien immers het verblijf der Keizerin te Metz nog niet bekend was.

In ieder geval Regnier zegt van het Duitsche hoofdkwartier te komen, waar hij in eene audientie aan Bismarck gevraagd had, of deze genegen was tot den vrede. Hij bezat geen andere

geloofsbrieven, of volmacht, als eene photographie van het verblijf der Regentes, waarop de Keizerlijke Prins, eenige woorden aan het adres van zijn' vader geschreven had. Het is zeker weinig.

In de instructie der zaak wederspreken de verklaringen van den Maarschalk en van Regnier zich op vele punten, en helaas die eerste ontmoeting had zonder getuigen plaats. Bazaine beweert, dat ná eenige algemeenheden over den politieken toestand, Regnier het wenschelijke aantoonde om tot een wapenstilstand te komen, en om daartoe te geraken voorstelde, óf den Maarschalk Canrobert, óf den generaal Bourbaki, naar de Regentes te zenden, ten einde haar te bewegen, de noodige volmacht tot het aangaan van vredespréliminairen te geven. Ik antwoordde daarop, zegt Bazaine, dat inderdaad, indien wij uit den neteligen toestand konden geraken, waarin we ons bevonden, en met „armes et bagages" mochten aftrekken, wij de binnenlandsche rust zouden kunnen handhaven, en de overeenkomst konden doen eerbiedigen; doch dat ik in ieder geval over Metz niet beschikken kon, wiens commandant door den Keizer benoemd, van dezen alleen afhankelijk was.

Hij voegt er bij dat hij aan dat gesprek geen groote betekenis hechtte. Doch dat dit niet het geval geweest is, zal spoedig blijken.

Regnier verklaart, dat hij in die eerste samenkomst den Maarschalk méedeelde, van Bismarck vernomen te hebben dat Jules Fâvre van het leger van Metz zeker meende te zijn, iets waaraan de Duitsche kanselier twijfelde, dat hij, Regnier vooral gekomen was, om zich hiervan te overtuigen. Dienaangaande zegt de Maarschalk, dat hij zich de details van dat gesprek niet herinnert, dat hij zeker wel gezegd zal hebben, dat hij even onwetend was aangaande de bedoelingen van Jules Favre, als deze omtrent de zijne, vermits zij niet de minste officieele communicatie onderling gehad hadden; dat het Leger voor alles was, het leger van Frankrijk, verbonden door zijn eed aan de Dynastie.

De Maarschalk, zegt Regnier verder, — scheen zeer goed te begrijpen, dat het leger van Metz, bestemd was een rol te

spelen, in alle mogelijke staatkundige combinatiën, doch dat daarvoor noodig was, dat het gewicht in de schaal zou kunnen leggen, en dat bij lang dralen, het leger feitelijk zou opgehouden hebben te bestaan. Bazaine zou toen in details zijn getreden, omtrent den toestand der vivres enz., medegedeeld hebben hoe men reeds het ration brood had moeten verminderen, de paarden slachten, kortom bezwaarlijk den 18^{en} October zou kunnen halen, en men dus vóór dat tijdstip moest handelen.

Dit laatste wordt echter door den Maarschalk stellig weersproken. — Hij houdt vol volstrekt niet in zulke details te zijn getreden. — Evenzoo waar Regnier beweert dat de Maarschalk gezegd zou hebben, geneigd te zijn, tot een overeenkomst, waar bij het leger met krijgseer zou aftrekken naar een onzijdig gedeelte van het grondgebied, onder voorwaarde gedurende den verderen loop des oorlogs niet meer tegen Duitschland te strijden, ontkent Bazaine zulks en zegt dat Regnier een veel grootere uitbreiding aan zijn woorden heeft gegeven.

Aan het slot dezer entrevue bood Regnier den Maarschalk de bewuste photographie aan, met verzoek zijne handteekening onder die van den keizerlijken Prins te stellen, ten einde Bismarck van 's Maarschalks toestemming te overtuigen. „Zonder eenige bijgedachte, stemde ik hierin toe zegt Bazaine, vermits Regnier mij zeide geen andere geloofsbrieven mede genomen te hebben, om zulke belangrijke stukken niet aan de wisselvalligheden eener gevaarlijke reis bloot te stellen.”

Een belangrijk punt van verschil en de verklaringen van Regnier en van den Maarschalk, is dat eerstgenoemde beweert, dat in die eerste samenkomst nog geen sprake was van het zenden van een generaal naar de Keizerin, dat hiertoe eerst den anderen dag, in een niet verwacht tweede gesprek werd besloten. De Maarschalk houdt het omgekeerde vol.

Daar het s'avonds te laat geworden was, om de voorposten te passeeren keerde namelijk Regnier pas den anderen morgen naar Corny terug, waar hem eene depeche van Bismarck wachtte, die de machtiging tot het zenden van iemand naar de Regentes behelsde. — Vermits die zending echter een geheim

moest blijven, had men in het duitsche hoofdkwartier het volgende middel er op gevonden.

Gebruik makende van de omstandigheid dat *zeven* Luxemburgsche geneesheeren uit Metz zouden vertrekken, liet de generaal von Stiehle den maarschalk Bazaine verzoeken de noodige vrijgeleiden uit te reiken aan die *negen* personen, door welke opzettelijke vergissing de gelegenheid werd opengesteld, om behalve Regnier nog iemand ongemerkt te doen vertrekken.

Den 24^{en} 's morgens om 11 uur, had Regnier een samenkomst met Bazaine, waarbij de maarschalk Canrobert en de generaal Bourbaki werden onthoden en met Regniers voorstel in kennis gesteld.

De eerste weigerde om gezondheidsredenen de missie te aanvaarden; de laatste verklaarde zich daartoe bereid op twee voorwaarden: 1°. dat hij een schriftelijke order zou ontvangen; 2°. dat hij in zijn bevel over de garde niet zou worden vervangen, en de garde niet in gevecht zou gebracht worden vóór zijn terugkeer. *3° en dat hij legerende zyne afwezigheid niet ellet zou worden bekend gemaakt.*

Bourbaki verklaart dat hij zich meent te herinneren, dat toen de Maarschalk aan Regnier te kennen gaf, dat men voor het leger verlangde aftocht met volle krijgseer om eene neutrale positie en Frankrijk in te nemen; dat Metz onafhankelijk van deze overeenkomst zou blijven.

In burgerkleeding te midden van Luxemburgsche doctoren, verliet Bourbaki, Metz. Uit zijn gestelde voorwaarden blijkt dat hij in de meening verkeerde, zeker te kunnen zijn van zijn terugkeer. De generaal Boyer die bij een gedeelte van het onderhoud tegenwoordig was, getuigt van Regnier geweten te hebben, dat de generaal Bourbaki niet te Metz zou kunnen wederkeeren; doch noch deze laatste, noch Canrobert herinneren zich dat Regnier zulks zou gezegd hebben. — De acte van beschuldiging heeft den maarschalk Bazaine het opzet toegedicht, om den generaal Bourbaki voor goed te verwijderen, en zulks in verband met zekere gezegden, die de Generaal tegenover officieren zou hebben gebezigd, toen de mogelijkheid eener capitulatie ter sprake kwam: „en ce cas la garde saurait rafraicher la vieille devise de Waterloo”. —

Bourbaki echter getuigt niet den minsten grond te hebben om zulks te gelooven: „Je ne crois pas que le maréchal aurait cherché à m'éloigner; j'étais un subordonné zélé et discipliné.”

Bij dat vertrek van Bourbaki, doet zich nog een ander vreemd incident voor.

De eigenhandig door den Maarschalk geschreven marschorder, is gedateerd van den 15^{en} inplaats van den 24^{en}, iets wat Bourbaki pas te Brussel ontwaart. De Maarschalk hierover gehoord, meende dat hij de order op den 25^{en} had gedateerd. En nu beweert Regnier, dat het geene vergissing maar opzet is geweest; dat de inval om de order te antedateeren van hem was, daar hij het voor de politiek van het keizerlijk gouvernement beter had gevonden, Bourbaki's vertrek niet te doen samenvallen met zijn verschijnen in het hoofdkwartier; dus om daaraan den schijn te ontnemen van in overleg met de Deutsche autoriteiten te hebben plaats gehad. De krijgsraad vindt echter waarschijnlijker, die vergissing in verband te brengen, met den datum van de legerorder, dat is den 16^{en}; door de zending van Bourbaki vóór die legerorder te doen plaats hebben, wordt dan 's Maarschalks houding minder dubbelzinnig.

Deze onderstelling komt ons even onwaarschijnlijk voor, als de bewering van Regnier; want later moest onvermijdelijk toch de chronologische orde der feiten immers aan het licht komen.

Terwijl nu Bourbaki de reis naar Engeland aanneemt, vertrekt Regnier naar het deutsche hoofdkwartier, na met Bazaine te zijn overeengekomen, dat zoo hij binnen 8 dagen geen nader bericht zond, dit een bewijs zou zijn, dat de onderhandelingen waren afgesprongen.

Regnier liet niets meer van zich hooren, doch den 29^{en} ontving de Maarschalk een depeche uit Ferrieres luidende:

„Le maréchal de Bazaine, acceptera-t-il, pour la reddition de son armée, les conventions que stipulera Regnier, restant dans les instructions qu'il tiendra de Mr. le Maréchal.”

Het antwoord is: dat de Maarschalk hierop niet beslissend antwoorden kan, vermits hij den Heer Regnier niet genoegzaam kent; dat deze zich bij hem heeft aangemeld, zonder eenige

volmacht, alleen met een vrijgeleide van Bismarck, en de machtiging overbrengende, tot het zenden van een generaal naar de Keizerin. Dat Regnier hem de voorwaarden had gevraagd, waarop men in onderhandeling zou willen treden, en hij daarop gezegd had geene andere voorwaarden te kunnen aannemen, dan een capitulatie met krijgseer, waarin Metz niet zou zijn begrepen. Mocht men te Ferrières, aangaande het gesprokene met Regnier meer willen weten, dan zou de Maarschalk gaarne zijn 1^{en} Adjudant, den Generaal Boyer, naar het vijandelijk hoofdkwartier zenden.

Dit aanbod bleef onbeantwoord. Noch van Regnier, noch van Bourbaki werd iets vernomen. De laatste ontwaarde aldra, dat de Keizerin volstrekt ongenegen was, zich direkt in de staatkundige zaken te mengen, en dat Regnier zich een veel meer officieel karakter had gegeven, dan zij had kunnen vermoeden. De regentes was volstrekt niet op de komst van een Generaal uit Metz voorbereid.

De onderhandelingen waren dus voorshands afgebroken, en indien uit het Duitsche hoofdkwartier hiervan geen kennis aan den Maarschalk werd gezonden, geschiedde dit wel waarschijnlijk om hem langer in de onzekerheid, den toestand alzo slepende te houden. De Duitsche legeraanvoering vond het natuurlijk verkiezelijker den vijand zonder slag of stoot, door den tijd, dat is hier door den honger, te zien vallen.

Dat incident Regnier, teekent onzes inziens een gewichtig keerpunt in de gedragslijn van den Maarschalk Bazaine. Is zijn houding jegens het Nieuwe Bewind, tot dusverre een afwachtende geweest, thans is het klaarblijkelijk dat hij het oor is gaan leenen aan de mededeelingen die de Duitsche regeering hem had doen toekomen, omtrent hare inzichten nopens de al of niet wettigheid van dat Bewind. Dat hij buiten weten van het Gouvernement der Nat. Déf. met het vijandelijk hoofdkwartier, in pourparlers wil treden, omtrent een mogelijke capitulatie, en daarbij de rol afbakt, die zijn leger verder zou hebben te vervullen, toont immers onwederlegbaar den wil, zich van dat Bewind los te maken, ja mede te werken tot herstel der keizerlijke regeering.

„Nous ferions respecter les clauses de la Convention et maintiendrions l'ordre à l'intérieur.” — Bourbaki heeft het den Maarschalk aan Regnier hooren zeggen, — laat geen twijfel meer toe of de Maarschalk, zoo noodig, tegen dat Bewind in de kracht zijns legers ook zou hebben gebruikt, om de overeenkomst met den vijand te doen eerbiedigen.

Het oordeel over zoodanige houding wordt geheel beheerscht door de staatkundige beteekenis, die de Maarschalk aan dat Bewind moest hechten. Het is gebleken, doch later pas, dat inderdaad die regeering de Keizerlijke had vervangen; dat ze recht van bestaan had weten te krijgen, doch de vraag is hier toch geoorloofd, kon de Maarschalk Bazaine dat te Metz, op dat oogenblik weten?

Maar wat wij zonder eenig voorbehoud in den Opperbevelhebber afkeuren, is het schenken van zijn vertrouwen, aan iemand, die zonder eenig officieel karakter te bezitten, met zulke gewichtige ouvertures tot hem kwam. De Maarschalk ontkent wel nadrukkelijk met Regnier in details te zijn getreden aangaande den toestand zijns legers; hij houdt vol van geen datum gesproken te hebben, waarop de voorraad zou zijn uitgeput, en zoodanige onvoorzichtigheid is dan ook bijna onaanneemelijk. Wel zegt de beschuldiging, „dat de Intendance juist hare staten omtrent dien voorraad had ingezonden, dat de daarop laatst voorkomende datum die van 18 October was, dat de Maarschalk die zeker wel op zijn tafel *zal gehad hebben* gedurende het gesprek met Regnier.” Doch is dat niet weer bloot een veronderstelling? Is Regnier niet lang genoeg te Metz gebleven, om zulke details van anderen te kunnen vernemen? Waar hier bewijs ontbreekt, verdienen in ons oog, de verklaringen van een Regnier zeker niet meer geloof, dan die van den Maarschalk van Frankrijk.

Doch hoezeer we wel begrijpen dat Bazaine gretig omzag naar een middel om uit zijn hachelijken toestand te geraken, we begrijpen niet, dat hij zich zoo gemakkelijk de dupe liet maken, van een soort van commis-voyageur in staatkunde, als die Regnier, ook blijkens zijn latere verdachte aanwezigheid in het hoofdkwartier te Versnilles, geweest is.

En te midden van al die staatkundige overwegingen en pour parlers, bleef het leger die gansche maand September zoo te zeggen werkeloos, wáár het nog tot zoo menige krachtsontwikkeling in staat en bereid was. De Maarschalk schijnt niet in te zien, dat met iederen dag de noodlottige termijn nadert, waarop gebrek aan vivres hem gebonden aan de voeten zijner tegenpartij zal neêrleggen. De redenen, die hij voor die werkeloosheid geeft, zijn toch waarlijk niet afdoende. Hij spreekt van het groot aantal geblesseerden, dat hij dit niet door nuttelooze gevechten wilde vermeederen. Maar zouden dan die ondernemingen op grootere schaal, dan de partieële kleine operatiën, die hij aan het initatief der onderbevelhebbers overliet, nutteloos geweest zijn? Aangenomen dat van een doorslaan geen sprake meer kon wezen, zoo had dan toch Bazaine, indien men de bruggen, die men ná den 12^{en} Augustus had opgebroken, hersteld had, daardoor gelegenheid gehad, om op beide oevers, op verschillende punten der insluitingslinie, den vijand met overmacht op het lijf te vallen, hem uit te putten, te verzwakken. Niets doen, voerde dat leger immers evengoed een wissen ondergang te gemoet; en een meer energieke houding moest dan toch bij de eventueele vredesonderhandelingen meer gewicht in de schaal leggen.

Dat Bazaine weinig of niets deed, om zich met het nieuwe Bewind in verbinding te stellen, bleek wel uit de weinige, onbeduidende berichten, die hij van zijn toestand gaf. Slechts van twee dépêches, van den 15^{en} en van den 25^{en} September heeft de instructie gedeeltelijk het spoor kunnen terug vinden. In die van den 15^{en}, aan den Minister van Oorlog, zegt hij alleen:

„Il est urgent pour l'armée de savoir ce qui se passe à Paris et en France. Nous n'avons aucune communication avec l'extérieur, et les bruits les plus étranges, sont repandus, par les prisonniers que nous à rendus l'ennemi, qui en propage également de nature alarmante. Il est important pour nous de recevoir des instructions et des nouvelles.”

Die dépêche wordt door twee curassiers, Mare en Henry, met levensgevaar gebracht te Montmedy, bij den commandant Reboul,

die ze door den luitenant Aulio, naar Ryssel, in de bureaux der divisie doet overbrengen. Het verdere spoor dier dépêche is niet te volgen geweest; ze heeft althans hare bestemming niet bereikt.

Den 24^{en} September biedt een boer uit Donchery, die een Duitsche pas bezat voor het begeleiden van geblesseerden, en daarmee de Fransche liniën had weten te bereiken, den Maarschalk zijn diensten aan. Deze geeft hem enkel een brief mede voor zijne vrouw te Tours en een duplicaat der dépêche van den 15^{en}. Dat was dus alles wat de Maarschalk van zijn toestand mededeelde: niet één detail over den tijd van duur zijner levensmiddelen, geen enkele hulp wordt daarin gevraagd.

En toch ontbrak het in de maand September niet aan communicatie-middelen met het inwendige des lands. De maire van Ars verklaart dat men tot en met den 25^{en} vrije gemeenschap had, door de aqueduc van Gorze. Tal van getuigen zijn voor den krijgsraad komen verklaren, dat men in die dagen gemakkelijk uit Metz de naburige dorpen kon bereiken. En niet alleen boeren uit den omtrek passeerden de insluitingsliniën, maar de majoor Samuel van den Staf, met den kondschapsdienst belast, verklaart dat dit zijn agenten dagelijks gelukte. Op de vraag van den krijgsraad, of hij meent dat zij het binnenland zouden hebben kunnen bereiken, antwoordt hij zonder aarzelen: „Sans doute journellement.”

Evenmin werd door Bazaine, van de uit Mets opgestegen ballons gebruik gemaakt om tijdingen naar het Bewind te zenden. Drie ballons met duizenden brieven kwamen in de maand September neêr bij Toul, bij Neufchateau, bij Epinal, telkens zonder eenige dépêche.

Maar deed de regeering dan van haren kant het mogelijke om den ingesloten bevelhebber berichten en ondersteuning te zenden?

Uit de dienaangaande voor den krijgsraad afgelegde getuigenissen van den Minister Le Flô, van Gambetta en van de Keratry blijkt, dat zij van af den 6^{den} September, verschillende dépêches hebben gezonden; terwijl bovendien de prefecten van de Departementen Nord- en Ardennen last gekregen hadden, om op alle mogelijke wijzen te trachten, den Maarschalk met

Frankrijks toestand, en het besluit tot het voortzetten van den oorlog, bekend te maken. De maarschalk houdt vol die dépêches niet gekregen te hebben. Nu is het niet te ontkennen dat de wisselvalligheden van de reis, de groote afstand, de gevaren, oorzaak kunnen geweest zijn dat wellicht enkele dépêches hare bestemming nooit bereikt hebben; maar toch heeft de instructie aan het licht gebracht, dat sommigen dier emissaires werkelijk te Metz aangekomen zijn. Doch tusschen dát, en het bewijs dat inderdaad hunne berichten bij den maarschalk persoonlijk zijn gekomen, is nog een groot verschil.

Dat bewijs te leveren, wordt dan ook moeielijk, als zij wier getuigenis ten deze licht zou kunnen verschaffen, zich steeds op gebrek aan geheugen beroepen, om er zich niets van te herinneren. Om slechts één voorbeeld te noemen hoe moeielijk het is ten deze de volle waarheid uit tegenstrijdige verklaringen te distilleeren, de Keratry verklaart, dat hij den matroos Donzella belast had, met eene dépêche die den 13den bij Bazaine moest wezen. Den 10den September reeds meldt Donzella zich te Thionville bij den kolonel Turnier, die hem echter den verderen tocht afraadt, zeggende:

„C'est très difficile, vous serez arrêté et tué; enfin mille choses.”

Waarop de matroos antwoordt:

„Je suis venu, j'ai des ordres, il *faut* que je passe: je suis arrivé ici, je pourrai bien aller jusqu'à Metz.” Op zijne vraag om een gids, die hem tot aan de Moezel zou brengen, als wanneer hij zwemmende wel door de liniën zou komen, — de man verklaarde met gemak 7 kilometers te zwemmen, — had hij eenvoudig het weinig aanmoedigende antwoord: „Cherchez” gekregen.

Drie dagen later had de kolonel Turnier hem gezegd: „Je ne peux pas vous envoyer à Metz: donnez moi votre dépêche je la ferai passer.”

Maar nu weet de kolonel Turnier volstrekt niet meer wie die overbrenger was, en kan geen inlichtingen geven: „Sa mémoire lui faisant absolument défaut.”

Doch, zegt de krijgsraad, wat wel waarschijnlijk maakt, dat

Bazaine althans deze dépêche ontvangen moet hebben, is dat daarbij gevoegd was een particuliere mededeeling dat Mevrouw Bazaine zich te Tours bevond. En in zijne den 25sten September verzonden dépêche geeft de maarschalk immers een brief voor zijne vrouw te Tours mede.

Hoe wist Bazaine, vraagt de krijgsraad, dat zijne vrouw te Tours was, als hij de dépêche uit Thionville niet gekregen had? Ja, ga dat eens onderzoeken, welke aanleiding iemand hebben kan, om zijne vrouw te Tours of elders te denken. Bewijs is het in ieder geval niet.

Zeker is het wel te bejammeren, als men uit die voor den krijgsraad afgelegde verklaringen van zendelingen ziet, welke gevaren ze hebben getrotseerd, hoe enkelen hunner de Moezel overzwommen dikwijls onder het vuur der aan den oever opgestelde posten; hoe sommigen reeds gevat en als spion ter dood veroordeeld nog wisten te ontkomen, dat zulke berichten hunne bestemming niet zouden hebben bereikt. De maarschalk zegt wel dat welligt die dépêches hetzij aan de voorposten, hetzij bij zijn' staf zijn opgehouden. Maar hoe is dat aannemelijk? Is één Stoffel in deze zaak al niet te veel! De officieren moesten toch vreezen dat zulks later aan 't licht zou komen, aangenomen dat men in het fransche leger een tweede officier voor zoodanige handeling bereid, gevonden had?

Doch, aan den anderen kant, moeten we vragen: „hoe komt het, dat de krijgsraad zich ten deze met waarschijnlijkheden moet vergenoegen, dat hij geen afdoende *bewijzen* leveren kan?”

Omtrent ééne en zeker wel de belangrijkste der mededeelingen van het Bewind houdt de maarschalk zelf bij confrontatie tegenover den overbrenger vol, ze niet gekregen te hebben, niet-tegenstaande deze volhardt bij zijn beweren, ze dan Bazaine persoonlijk ter hand gesteld te hebben?

Die dépêche bevatte de kennisgeving, dat groote convoien vivres in de Noordelijke vestingen waren bijééngebragt, met bestemming voor Metz. De intendant Richard, had ondanks onnoemelijke bezwaren, zoodanig convooi in Thionville weten te brengen. De lijn tusschen Longwy en Thionville was over eene lengte van 500 meters opgebroken, wissels en alle acces-

soiren waren weggevoerd. In den nacht, onder dekking van een detachement dat Richard vooruit gezonden had, werd de communicatie hersteld. De kolonel Turnier nu, zendt zekeren Risse naar Metz met deze belangrijke tijding. Deze verklaart pertinent vóór 1 October persoonlijk aan Bazaine het bericht te hebben overgebracht. Zijn aankomst te Metz is bewezen, door zijn engagement bij het 44^e Infanterie regiment aldaar. Doch, als de maarschalk hem vraagt: hoe hij gekleed was, toen hij hem ontmoette, geeft Risse een tenue op, die niet overeenkomt met degene die Bazaine volgens getuigenis van de officieren uit zijn omgeving, gewoonlijk droeg. Men ziet het, het wordt moeielijk in zulke gevallen te beslissen. Waarschijnlijk wordt het wel, dat de maarschalk vóór 1 October, wel een der verschillende mededeelingen van het Bewind zal ontvangen hebben; doch ook alleen waarschijnlijk, niet zeker.

Wij moeten ronduit verklaren, dat we aan dat nauwkeurig onderzoek nu niet zoo veel waarde hechten, dewijl we gaarne gelooven dat de maarschalk op dat oogenblik aan communicaties met het Bewind geen groote behoefte meer gevoelde.

Voor ons is intusschen, uit al dat wroeten in een labyrinth van tegenstrijdige getuigenissen, de les te trekken, dat iedere commandant eener ingesloten plaats, die later wil kunnen *bewijzen* den rechten weg bewandeld te hebben, de grootste voorzichtigheid dient in acht te nemen aangaande zijn' communicaties met de buitenwereld. Dat men wijs zal doen geen mondelinge berichten te ontvangen dan onder getuigen, om allen schijn van verborgenheid te vermijden. Velen dier boodschappers, de meesten willen we aannemen, handelen uit vaderlandsliefde; er kunnen er echter onder loopen, die uit minder edele drijfveren ons hun diensten komen aanbieden, en tegenover dezulken *kán* het later moeielijk worden onze goede trouw boven alle verdenking te houden. Hoe licht geraakt men niet in zulke veelbewogen toestanden in de verleiding, in een opwelling van ergernis of andere gemoedsaandoening, aan vreemden iets te openbaren, waarover men misschien jaren later zich nog verantwoorden moet.

Zoomin mogelijk pourparlers en zooveel mogelijk alleen de taal van het kanon doen spreken, is een aanbeveling waar-

van de waarde op zoo menige plaats in dit proces blijkt.

Dit laatste had helaas maar al te weinig plaats. De eenige operatiën welke in die maand September bevolen werden, waren van weinig beteekenis. Den 4^{en} was een project van aanval voor het 2^e corps voorgenomen tegen Mercy-le-haut en Peltre, terwijl gelijktijdig het 6^e corps tegen Landonchamps, het 3^e tegen Ars-Laquenexy en Chieuilles zouden oprukken. Alles was door de corpscommandanten in overleg met elkaar geregeld; de aanval zou den 7^{en} vroegtijdig plaats hebben, toen s'avonds van den 6^{en} de tegenorder uit het hoofdkwartier kwam.

Behalve eenige partieele fourrageeringen, die bijv. de maarschalk Le Boeuf den 22^{en} tegen Lauvallier en Mercy, den 24^{en} tegen Vany ondernam, doch die weinig opleverden, evenmin als die den 23^{en} door het 6e corps tegen Thury en St. Eloi uitgevoerd, is de eenige operatie op groote schaal in die maand September, die van den 27^{en}. De maarschalk had voor dien dag een gecombineerde aanval bevolen van het 2e, 3e en 6e corps. Het 2e corps tegen Peltre en Mercy; ééne divisie van het 3e corps tegen Colombey, terwijl het 6e corps op den linkeroever tegen les Maxes en St. Agathe zou opereeren. Ook die onderneming had geen ander gevolg dan het voor een oogenblik terugdringen der vijandelijke liniën van veldwachten en ondersteuningstroepen, en het doen van fourageeringen met eenig succes, waarna, bij het oprukken van 's vijands reserves, de bevelen tot den terugtocht naar de campementen werden gegeven, en de vijand als een soort van strafoefening tegen de bevolking, de dorpen Peltre en Les Maxes in brand stak.

De acte van beschuldiging releveert het, hoe uit de bevelen, die in de laatste dagen van September van het hoofdkwartier kwamen, is af te leiden, dat de maarschalk, nog steeds op de toezegging van Regnier vertrouwende, toebereidselen maakte tot den afmarsch des Legers.

Toen den 29^{en} de intendant Gafiot de aandacht vestigde op het dreigend gebrek aan fourrage, wendde zich Bazaine tot zijn 1^e adj. den generaal Boyer, om te vragen, wanneer de „International” terugkwam, en gaf daarna de order tot het bijebrengen van fourrage voor al de paarden tegen 1 October. Den

3^{en} Oct. kregen de intendanten der corpsen last, vivres voor 4 dagen gereed te houden; de geneeskundige dienst moest tegen den 15^{en} alle geblesseerden naar Metz evacueeren.

De maarschalk Le Boeuf, de generaals Ladmirault en Frosard herinneren zich dat den 4^{en} October, in een bijeenkomst der corpscommandanten, de maarschalk sprak van een project tot afmarsch naar Thionville. Welnu, vermits Bazaine voor den krijgsraad zelf bekend, dat hij ná Sedan, een geweldige afmarsch voor ondoenlijk hield, hadden dus deze preparatieven een conventioneele afmarsch op het oog. Die voorgenomen maatregelen kregen geen uitvoering, omdat Regnier niets meer hooren liet.

Den 7^{en} October ontvangt de opperbevelhebber van den generaal Coffinières de mededeeling, dat volgens rapport der civiele autoriteiten, deze nog slechts voor *tien* dagen graan hadden; dat de magazijnen nog maar voor *vijf* dagen brood bezaten, voor een legersterkte van 160,000 man, en hij daarom voorstelde het ration op 300 gram te brengen, waardoor men nog 8 dagen zou kunnen leven. De samenvoeging van den voorraad van stad en leger, zou, besloot hij, hoogstens nog één dag doen winnen.

De maarschalk begint te begrijpen dat hij een besluit moet nemen, en met zijn corpscommandanten moet te rade gaan. Hij zendt hun daarom dien dag deze vertrouwelijke missive:

„Les vivres commencent à manquer et dans un delai qui ne sera que trop court, ils nous feront absolument défaut. L'alimentation de nos chevaux de cavalerie et de trait est devenue un problème, dont chaque jour qui s'écoule rend la solution de plus en plus improbable." De brief eindigt met de zeker behartigingswaardige woorden:

„Le devoir d'un général en chef est de ne rien laisser ignorer en pareilles circonstances, aux commandants des corps sous ses ordres, et de s'éclairer de leur avis et de leur conseil."

Hij droeg hun daarom op, om ná een zeer gezet onderzoek naar den toestand, en rijp overleg met hun divisiecommandanten, binnen 24 uren hun persoonlijk gemotiveerd gevoelen schriftelijk uit te brengen over hetgeen hun als het wenschelijkst in het belang van het leger voorkwam.

Na kennisneming dier rapporten, zou dan de maarschalk een raad beleggen, waarin zou worden besloten wat men te doen had met het leger, waarvan de keizer hem het opperbevel had toevertrouwd.

Men ziet het, de maarschalk spreekt niet meer van het Bevind der Nationale Defensie, maar alleen van den keizer. Heeft hij dus ook al een oogenblik soms tusschen beiden gearzeld, het is thans zeer duidelijk op welk standpunt hij zich plaatst.

Dienzelfden dag, 7 Oct., had nog eenmaal eene operatie plaats, waarvan de uitslag wel bewees dat de geest des legers, ondanks reeds ingetreden gebrek, ziekten, een demoraliseerend leven, bij aanhoudend slecht weêr, in de campementen uitmuntend was gebleven; dat van dat leger nog groote daden konden verwacht worden.

Het gehucht en kasteel Landonchamps, gelegen in de vallei van de Moezel, van alle zijden beheerscht door de duitsche batterijen van Malroy, Olgy, Argency op den rechter, en van Fèves en Sénécourt op den linkeroever, — volgens Canrobert „un nid à boulets,” — was door een nachtelijken coup de main van het 6e corps bezet, en ná den anderen dag twee aanvallen te hebben afgeslagen, had men er zich verschanst, en met vier 12ponders het vuur van Fèves en Malroy beantwoord.

Ten gevolge van ingekomen berichten, dat in de pachthoeven Grandes en Petites Jâpes en te St. Remy en Bellevue nog aanzienlijke voorraad graan en fourrage was, had de maarschalk voor den 7^{en} October eene operatie gelast, die de vermeestering van dien voorraad ten doel had.

Het 6^e corps en de divisie voltigeurs van de garde (dus tegen de belofte aan Bourbaki) zouden van uit Landonchamps tegen Grandes en Petites Tapes vooruitrukken.

Het 3^e corps Le Boeuf zou op den rechteroever tot Chieulles vooruitgaan, om den vijand te beletten de fourrageering door vuur uit Malroy te belemmeren, terwijl het 4^e corps op den linkeroever de bosschen van Vignieulles en Lessy moest bezetten, en van daaruit den vijand verhinderen tegen de linkerflank van het 6e corps te ageeren.

Met de meeste orde en koelbloedigheid ontwikkelden zich het

6e corps en de divisie voltigeurs tot het gevecht, en ondanks een moordadig kruisvuur uit 's vijands zwaardere batterijen van Malroy en Sénécourt, drongen de voltigeurs tot in de Pruisische loopgraven, waar ze 700 gevangenen maakten. Tot 'smiddags 5 uur hield men in de veroverde positie stand, die in de laagte gelegen, door domineerend vijandelijk vuur, toch nage-noeg onhoudbaar was. Toen gaf de opperbevelhebber de bevelen tot den terugtocht, die in goede orde, op Maison Rouge en Grange aux Dames plaats had. Die dag kostte het fransche leger 3 generaals en 1200 man. De luttel bijeengebrachte voorraad was dat zeker niet waard.

Omtrent dit gevecht, zegt de maarschalk, dat *hij* het veel eerder leverde „pour l'honneur des armes” dan voor het materieel resultaat, doch dat hij toch bij eenig belangrijk succes hiervan gebruik had willen maken, om met afzonderlijke brigades door de vallei te ontsnappen.

Is dat ernst? Waarom dan aan het 3e en 4e corps enkel bevelen gegeven om de fourrageering te dekken, niet de minste aanwijzing, om zoo mogelijk verder vooruit te gaan? Zoo iets gewichtigs kon hij toch niet aan het iniatief zijner onderbevelhebbers overlaten. Hoe kon Bazaine, die zelf niet geloofde aan de mogelijkheid van een sortie, ten minste niet om twee dagen het open veld te houden, wegens gebrek aan vivres, paarden enz., nu willen aftrekken met achterlating zelf van rand-sels, kampmaterieel, trein enz.!

Dien 7en Oct. gaf de halfuitgeputte leeuw zijn laatste klauw-slagen. Gebrek en ziekte, ziedaar de eenige vijanden, die dat brave, trouwe, tot het laatst gedisciplineerde leger nog zou te bevechten hebben.

De 1200, die daar vielen, ze waren zeker gelukkiger dan de duizenden, die in gevangenschap zouden wegwijnen.

Den 10en October zou de door den maarschalk aangekondigde krijgsraad plaats grijpen. Overeenkomstig zijn verlangen hadden de commandanten der corpsen schriftelijk hun gevoelen over den toestand uitgebracht.

De maarschalk Le Boeuf had verklaard, dat de toestand binnen

korten tijd bedenkelijk moest worden. Zijne cavalerie dreigde geheel te verdwijnen; voor de artillerie had hij geen voldoende bespanningen meer. Toch meent hij dat men nog niet van groote operaties behoeft af te zien: „Les generaux du 3ème corps, sont avec moi d'avis qu'on doit tenter encore la fortune des armes. Le moral des officiers et celui des soldats sont à la hauteur des circonstances, et l'on peut demander à l'armée un nouvel et grand effort, en lui présentant au objectif bien défini. Quel serait cet objectif? Au général en chef appartient cette décision. Il peut être assuré que nous mettrons tout notre dévouement à réaliser sa pensée.”

Woorden die zeker vóór Le Boeuf getuigen, maar toch ook bewijzen dat Bazaine nog het volle vertrouwen van zulke onderbevelhebbers bezat.

Ladmiraalt zegt evenzoo: „La discipline est bonne, la voix des officiers est écoutée,” doch zoo de infanterie nog goed is, de andere wapens zijn niet meer betrouwbaar. Ook hij eindigt met de verzekering: „que le maréchal trouvera parmi les troupes du 4ème corps, le plus énergique dévouement, pour tenter d'accomplir les résolutions suprêmes, qu'il jugera convenable de prendre”.

Canrobert schrijft, dat op grond van dezelfde omstandigheden en met het oog op den toestand der levensmiddelen, zijn divisiegeneraals meenen, dat het oogenblik gekomen was, om met den vijand eene eervolle conventie aan te gaan; d. i. te zeggen, met krijgseer af te trekken, op voorwaarde van gedurende zekeren tijd niet meer tegen Duitschland te strijden. (Denkbeeld dat dus in ieder geval niet alleen bij Bazaine opgekomen is.)

Hij, Canrobert zelf was er tegen, bij den vijand op eenige conventie aan te dringen zoolang men nog vivres had.

Devaux, commandant der garde is van oordeel dat, als de vivres bijna verbruikt zouden zijn, men 's vijands condities moet vragen maar ook niet eerder, en zoo die strijdig zijn met de eer des legers, dan „sortir en combattant”.

Coffinières is van meening dat al sloeg men zich door, het leger zonder hulpmiddelen, zonder bepaald object, nagenoeg zonder artillerie en cavalerie, een verloren leger zou zijn. Dat

Metz over 8 dagen zonder vivres zich toch zou moeten overgeven, daar voegt er bij: „qu'il semblerait impossible à quelques hommes de coeur, d'entrer en arrangement avec l'ennemi, sans avoir tenté un suprême effort, et d'avoir livré und grand combat". Welk effort? wat meent Coffinières met die onbepaalde uitdrukking, waar hij begint te zeggen, dat zich doorslaan niets geven zou. Frossard zegt, dat hij, ná de kansen overwogen te hebben, die een groote uitval nog zou kunnen opleveren, van gevoelen is, dat men zonder uitstel in onderhandeling moet treden: „pour conserver l'armée organisée et prête à être portée sur les points où la nécessité de sauvegarder l'ordre social pourra exiger son intervention." (Men ziet het, in die vrees voor de inwendige rust, staat de Maarschalk niet alleen).

Ook hij gelooft dat Metz, zich ná 8 dagen zou moeten overgeven, doch wegens onvolkomenheid der verdedigingswerken.

Dat dit zoo niet was hebben we uit de verklaring der Genie gezien: Bovendien zóó dachten de verdedigers van Belfort en Straatsburg er niet over, zoo mag men er niet over denken, als men een vesting te verdedigen heeft, die niet aan alle eischen der vesterkingskunst voldoet.

Naar aanleiding nu van deze nog al uiteenlopende gevolgtrekkingen, heeft den 10^{en} October, ten 2 ure, de krijgsraad plaats, waarbij ook de chefs van de artillerie en genie en van de Intendance, tegenwoordig waren.

Allereerst worden nu de generaal Coffinières en de Chef der Intendance uitgenoodigd, rapport uit te brengen, omtrent den staat der vivres. Bij het samenvoegen van allen voorraad en het verminderen van het ration brood tot op 300 gram, zou men den 20^{en} kunnen halen. — Het ration paardenvleesch zou dan van 600 gram op 750 gebracht kunnen worden, daar men wegens het toenemend versterf, toch al de paarden als slachtvee moest gaan beschouwen. Coffinières haalt daarbij een droevig tafereel op van den gezondheidstoestand; behalve toch de 20,000 geblesseerden die men reeds had, was volgens rapporten van den geneeskundigen dienst, de afgrijpselijke stoet van allerlei epidemieën in aantocht. —

De opperbevelhebber laat daarop eenige der ingekomen rap-

porten voorlezen, waarna de toestand wordt saamgevat in de 4 volgende vraagpunten:

1°. Moet het leger te Metz blijven, tot algeheele uitputting der levensmiddelen.

2°. Moet men nog groote fourrageeringen in den omtrek ondernemen.

3°. Kan men met den vijand in onderhandeling treden, omtrent de voorwaarden eener militaire conventie.

4°. Moet men het wapengeluk beproeven: trachten de liniën te verbreken.

De eerste vraag wordt met algemeene stemmen bevestigend beantwoord, dewijl door de aanwezigheid van het leger bij Metz, 200,000 vijanden gebonden, van het hart des lands afgehouden worden, volgens ieders gevoelen de grootste dienst, dien men op dat oogenblik het land bewijzen kon.

Met die zienswijze is de acte van beschuldiging het niet eens. Volgens haar was de grootste dienst, die het leger bewijzen kon: „percer coûte que coûte, car il y avait, un besoin absolu de cadres, pour organiser les nouvelles armées françaises.”

Tusschen die twee redeneeringen is onze keuze voor de eerste. Vooreerst komt het mij onverklaarbaar voor, dat mannen als Canrobert, Le Boeuf, Ladmirault, Desvaux, die toch waarachig wel getoond hadden, dat het hun noch aan energie, noch aan ervaring ontbrak, zoo eenstemmig verkeerd omtrent dit punt zouden gedacht hebben; dat geen hunner de hooge noodzakelijkheid en de mogelijkheid zou ingezien hebben, kaders te gaan bezorgen aan die nieuwe leveés, dat juist de heele krijgsraad te Metz te midden der gebeurtenissen, met den hachelijken toestand voor oogen hierin rout, de krijgsraad te Versailles, waarvan niemand die ellende meê doorleefd had, goed zou geoordeeld hebben. Wij zijn ook van gevoelen dat men door het vasthouden eener duitsche macht van bijna dubbele sterkte een grooteren dienst bewees, dan de kans te loopen, het leger na een of twee dagen verstrooid, vernietigd te zien, als het is alleen om kaders naar elders te gaan brengen. Kaders die bij de reeds doorgestane ellende na zulk eene operatie, dan toch deerlijk gehavend aangekomen zouden zijn. Hoeveel van die

kaders zou onder zulke omstandigheden de bestemming bereikt hebben? Of dacht de krijgsraad te Versailles, dat de Duitschers, die uit Metz doorgeslagen brokstukken — als ze er nog doorkwamen — zoo maar goedsschiks als vredestransporten het inwendige des lands zouden hebben laten bereiken, om er rekruten te gaan africhten.

Op de 2^e vraag „of men nog groote fourrageeringen moest ondernemen?” wordt eveneens met algemeene stemmen ontkennend beslist, vermits de resultaten *te* twijfelachtig, *te* gering waren in verhouding tot de verliezen.

Ja, het oogenblik voor zulke operatiën was lang voorbij. De eerste weken, toen er in de omliggende dorpen nog overvloed was, had men onbenut gelaten. Doch nu zegt de beschuldiging aangaande dit punt, dat indien de Maarschalk, zijn onderbevelhebbers had meêgedeeld dat te Thionville groote voorraad was, zij wel van een ander gevoelen zouden zijn geweest.

Maar de maarschalk ontkent immers stellig die aanwezigheid geweten te hebben. Het is waar de getuige Risse houdt zijn bewering vol. Maar om nog even daarop terug te komen: Hoe komt het dat Turnier dien Risse niet eens herkent? Bovendien, wat ons zeer vreemd voorkomt is dat, terwijl Risse te Metz blijft, en er zelf dienst neemt, hij niemand ooit over dien voorraad te Thionville heeft gesproken, dat geen der corpscommandanten er buitenaf iets van gehoord heeft.

Maar behalve dat, is het dan toch nog een zeer gewaagde onderstelling van de beschuldiging, dat die corpscommandanten met die wetenschap, van een ander gevoelen zouden geweest zijn. Mij dunkt, dat als men waarachtig, zulke groote convoïen, te Thionville dacht te kunnen halen, — nog al geen weinig ingewikkelde operatie, — men dan ook wel geweldig voor goed had kunnen afmarscheeren. En daarvan hadden ze allen afgezien.

Ook de 3^e vraag. „Of men in onderhandeling met den vijand mocht treden?” wordt met algemeene stemmen bevestigend beantwoord, mits zulks dan binnen de 48 uren zou geschieden, opdat de vijand het oogenblik der conventie niet zou kunnen verdagen tot algeheele uitputting der levensmidde-

len. Allen stelden voorts den eisch, dat de voorwaarden eervol moesten zijn.

Met opzicht tot het 4e punt: „Of men het wapengeluk moest beproeven?” had de generaal Coffinières gevraagd, of het niet wenschelijk ware zulks te doen, alvorens in onderhandeling te treden: „le succès de cette tentative pouvant rendre les pourparlers inutiles, ou bien le resultat infructueux, pouvant peser dans la balance du poids des pertes qu'on aurait fait subir à l'ennemi.”

Van den commandant van Metz begrijpen we die vraag niet. Welk succès verwacht *hij* van die handeling, *hij* juist die het meest zich voorstander heeft getoond van het blijven bij Metz, die bij alle gelegenheden heeft trachten te bewijzen, dat Metz verloren is als het leger aftrekt. We moeten ronduit verklaren dat het op ons den indruk maakt, alsof de generaal Coffinières voor 't eerst, maar ook toen hij begreep dat hij toch geen weerklank meer zou vinden, den meest energieken toon eens wilde aanslaan.

Er wordt dan ook omtrent die 4e vraag besloten, dat voor het geval de vijand voorwaarden mocht stellen onvereinigbaar met militaire plicht en eer, men dan pas zou trachten met het zwaard in de vuist zich een doortocht te banen.

Dus, zegt de acte van beschuldiging: men ging onderhandelen en de vijand behoefde die onderhandelingen maar slepende te houden om te maken dat gebrek aan vivres enz. iederen krachten nitval zou vrijdelen: „Le maréchal était seul instruit de la situation. Il n'a rien fait, pour détourner le conseil de la voie des négociations. On allait négocier et réserver l'armée pour un rôle politique, ainsi que le conseillait le général Frossard au maréchal Bazaine.”

Dat het beter geweest ware indien men in stede van een termijn aan te nemen waarop de onderhandelingen zouden aanvangen, er een gekozen had waarop men uiterlijk 'svijands antwoord zou afwachten, valt niet te ontkennen. De duitsche legeraanvoering heeft blijkbaar de onderhandelingen gerekt. Maar dat „le maréchal était seul instruit de la situation” is toch niet zoo. We hebben gezien dat hij zelf en Coffinières den toestand

alles behalve beter hadden voorgesteld dan hij was, verklaard dat men nog maar 8 dagen te leven had, en het leger heeft nog 19 dagen geleefd. En hoe hier den maarschalk verweten wordt de *n'avoir rien fait pour détourner le conseil de la voie des négociations*" begrijpen we niet. Het zou toch vrij onlogisch geweest zijn, eerst het rijp overlegd gevoelen dier heeren te vragen, om daarna te trachten ze daarvan terug terug te brengen en zijn eigen inzichten te doen deelen. Mij dunkt van zulk een raad kan men zich dan wel passeeren. O ja, we weten wel dat het in alle legers traditie, zoo al geen voorgeschreven plicht, voor een opperbevelhebber is, om zich bij verschil van meening aan den stoutmoedigsten raad te houden; doch hier was men het allen eens over de noodzakelijkheid om in onderhandeling te treden, de niet zeer duidelijke exceptie van den generaal Coffinières daargelaten.

„On allait réserver l'armée pour un rôle politique, ainsi que le conseillait le général Frossard au maréchal Bazaine.”

Dat de *beschuldiging* zoo iets releveert bevreemd ons. Zij erkent het dus, wat zij den maarschalk van het begin af toedicht en verwijt, wordt hem hier openlijk aangeraden. We willen graag gelooven dat Bazaine, nú dien raad niet meer noodig had, maar de beschuldiging ziet dan toch ook, dat de Maarschalk niet de eenige hooggeplaatste Fransche officier was, die in die dagen zóó over Frankrijks toestand, en den plicht des legers dacht.

Ingevolge het besluit in den kriegsraad van den 10^{en} genomen, werd de generaal Boyer bestemd om naar het hoofdkwartier te Versailles te vertrekken. De instructies, die hij meeneemt zijn zeer onbepaald. Van eigenlijke voorwaarden wordt niet gesproken, doch we ontmoeten er de volgende beteekenisvolle woorden in.

„L'action d'une armée française encore toute constituée, ayant bon moral et qui après avoir loyalement combattu l'armée Allemande a la conscience d'avoir su conquérir l'estime de ses adversaires, pèserait d'un poids immense dans les circonstances actuelles. Elle rétablirait l'ordre et protégerait la société, dont les intérêts sont communs avec ceux de l'Europe. Elle donnerait à la Prusse, par l'effet de cette même action,

une garantie des gages qu'elle pourrait avoir à réclamer dans le présent, et enfin elle contribuerait à l'avènement d'un pouvoir régulier et légal, avec le quel les relations de toute nature pourraient être reprises sans secousse et régulièrement."

De beschuldiging wijst op die woorden, om aan te toonen, dat afstand van grondgebied aan de onderhandelingen ten grondslag lag. Ten stelligste echter ontkent de Maarschalk echter iets anders dan een zuiver militaire conventie te hebben verlangd; dat er nog geen sprake van afstand van grondgebied bij hem kon wezen; dat zoo iets geheel buiten zijn bevoegdheid lag. Maar welke rechten des vijands dan zou hij waarborgen met zijn leger? Wel de rechten natuurlijk die den overwinnaar, bij het sluiten van den definitieven vrede zouden worden toegekend. En dat daarbij zeker wel afstand van grondgebied zou voorkomen, konden toch de leden van het Bewind der Nat. Def. wel begrijpen. Of meenden ze soms dat de Duitschers zich al die opofferingen des oorlogs om niet zouden getroosten? Hebben die heeren van dat Bewind het er dan zonder afstand van grondgebied weten af te brengen?

Men verwijt den Maarschalk in de acte van besch. dat die instructie aan den generaal Boyer meegegeven zoo onbepaald was. Wat wilde men dan in zulk geval? De overwonnene, hij, die de beschikking vraagt, kan toch geen voorwaarden gaan stellen. Hij moet vragen, welke de eischen des vijands zijn, en zien hoever die aannemelijk zijn. Dat was ook in de conventie bepaald.

In de samenkomst met Bismark, schetst deze den generaal Boyer eerst den staatkundigen toestand van Frankrijk, in alles behalve opwekkende kleuren. Volgens den Generaal, zou de kanselier hem gezegd hebben; „dat in de noordelijke departementen, weinig weêrstand aan de Duitsche troepen zou geboden worden; dat men ze in enkele handelsplaatsen zelf gaarne ontvangen zou; dat men b.v. te Rouaan reeds zonder slag of stoot was binnengerukt; dat men op veel plaatsen de franc-tireurs nog erger vreesde dan de Duitschers; dat in het zuiden des lands volkomen regeeringloosheid heerschte; dat het Loire leger geslagen was bij Orléans en de Duitschers op Bourges aanruk-

ten." Na deze weining bemoedigende berichten vroeg hij den generaal Boyer het doel zijner zending. De generaal sprak de meening uit, dat ná den eervollen strijd om Metz, het leger recht had om op een militaire conventie te rekenen, waarbij men met volle krijgseer, d. i. met wapens, materieel en adelaars zou mogen aftrekken.

Hoewel de duitsche kanselier hierop antwoordde, dat die zaak van zuiver van militairen aard, niet tot zijne competentie behoorde, meende hij te kunnen voorspellen, dat men geene andere voorwaarden zou verkrijgen als die bij Sedan waren toegekend. Op het gezegde van den Generaal dat die onnaanemelijk waren, vervolgde Bismarck dat hij bij zijn Souverein, staatkundige redenen zou kunnen doen gelden, in het belang van het leger; dat men namelijk het gouvernement der Nat. Def. niet als wettig erkende en slechts met de regentes kon onderhandelen.

Op de vraag van Boyer gedaan: „Avez vous reconnu le gouvernement de la „Defense nationale?" had deze den kanselier geantwoord":

„Non nous n'avons reçu aucune nouvelle du gouvernement du 4 Septembre. Nous avons vers le 14 de ce mois appris par des prisonniers échangés le désastre de Sedan et l'installation du Gouvernement de la Défense Nationale. Nous avons entre les mains quelques journaux allemands, par lesquels nous avons eu connaissance de quelques décrets, mais aucune notification officielle ne nous est parvenue, aucun fonctionnaire ne nous a rejoints. Le gouvernement de la Défense Nationale n'existe pas pour nous. Nous avons prêté serment à l'empereur, nous resterons fidèles à ce serment, jusqu'à ce que le pays en ait décidé autrement."

Alweêr een, en die het nog al duidelijk zegt. Ja, zoo is het met dien militairen eed gelegen. De advocaten te Parijs, dachten zeker dat de soldaten van Metz daarover zoo gemakkelijk zouden heenstappen.

Wat echter onderhandelingen met de Keizerin betrof, zeide de Generaal, dat hij niet bevoegd was zich op dat terrein te begeven; doch dat hij gaarne de denkbeelden van den kanselier zou vernemen en ze naar Metz zou overbrengen. Het plan van

Bismarck bestond daarin, dat het leger van Metz, door eene manifestatie van zijn trouw aan de keizerlijke dynastie zou getuigen, en dat men dan moest trachten de keizerin te bewegen tot het teekenen van vredes preliminairen. Toen echter de generaal Boyer opmerkte, dat dergelijke pronunciamentos, geheel buiten de fransche gewoonten vielen, zeide de kanselier dat die manifestatie onontbeerlijk was, daar de keizerin geen onderhandelingen zou aangaan, indien haar de steun des legers niet verzekerd was. Waren de vredes preliminairen geteekend, dan kon het leger van Metz aftrekken met wapens, materieel enz. en zou de vesting haar eigen meesteres blijven.

De Generaal besloot daarop het gesprek, met de conditie in den kriegsraad bepaald, dat het leger ná zijn vertrek uit Metz, een onzijdig terrein zou betrekken, waar dan de staatsmachten, zooals zij vóór 4 September bestonden, geroepen zouden worden langs wettigen weg, een nieuwen regeeringsvorm te kiezen.

'S anderen daags vernam de Generaal van den kanselier, dat men in den door den koning belegden raad, aanvankelijk van geene andere voorwaarden dan die van Sedan wilde hooren, doch dat de koning zich ten slotte met des kanseliers voorstel vereenigd had: de manifestatie dus des legers, en de onder-teekening der preliminairen door de keizerin.

Niets meer te Versailles te verrichten hebbende, keerde de generaal Boyer naar Metz terug, evenals bij de heenreis geëscorteerd door 2 officieren van den staf van Frederik-Karel.

Hij verklaart te Bar-le-Duc, aan het station een oogenblik te hebben kunnen spreken met den burgemeester, doch dat hij dien niets anders kon toefluisteren, als dat Metz gebrek had aan vivres. Overigens had hij met geen enkelen landgenoot communicatie gehad, noch brieven of kennisgevingen kunnen ontvangen. Wel had Bismarck hem eenige nummers van den *Moniteur Officiel* en van den *Figaro* gegeven, die hij te Metz aan Bazaine ter hand had gesteld, doch van wier inhoud hij zich niets anders herinnert, als het uitstel der verkiezingen.

In een cardinaal punt komen de verklaringen van Boyer niet overeen met het relaas dat de Maarschalk in zijn verdediging beweert, van den Generaal omtrent diens zending ontvangen te

hebben. We lezen daarin dat Bismarck zou geeischt hebben: 1°. de manifestatie van het leger vóór de Regentes, en 2°. de overgave van Metz. Volgens den Generaal is van dit laatste geen sprake geweest. Maar nu dat tweede punt allicht een verzwarende omstandigheid voor den Maarschalk kan worden, nu vindt de acte van beschuldiging, nog al in strijd met hare tot dusverre gevolgde richting, dat men ditmaal den Maarschalk *wél*, den Generaal *niet* gelooven kan. Is zoo'n methode van procederen consequent en onpartijdig?

Het valt intusschen niet te ontkennen, dat de Generaal in zijn verhaal klaarblijkelijk niet juist teruggeeft, wat Bismarck hem kan gezegd hebben. Zijn schildering van Frankrijks toestand klopt volstrekt niet met de veel minder pessimistische voorstelling in de couranten, die de Kanselier dan toch niet zoo naïf geweest zou zijn hem meê te geven. Ook met de verklaringen van den heer Bompard — den burgemeester van Barle-Duc — komt Boyer's getuigenis niet overeen. Eerstgenoemde zegt — den 12^{en} October — den Generaal aan het station gesproken te hebben, die hem in het voorbijgaan toevoegde: „Je vais au quartier Général, nous sommes à bout.” Dat hij op de terugreis — den 17^{en} — den Generaal weêr aan het station opwachtte, waar hij hem sprekende vond met den rechter Houzelot, aan wien de Generaal evenmin als aan hemzelf eenige inlichting omtrent den toestand in Frankrijk had gevraagd: maar daarentegen wel gezegd had, dat Metz den 22^{en} gedwongen zou zijn zich over te geven; dat men tot elken prijs vrede moest sluiten.

Had de Generaal Boyer ons slechts iets gevraagd — verklaren beide getuigen — hij had zeker meer bemoedigende berichten te Metz kunnen brengen. De Duitsche invasie had op dat oogenblik nog volstrekt niet dien omvang bereikt, dien Boyer haar toekende; hij had kunnen hooren hoe overal in Frankrijk de weerstand zich organiseerde, de geest der bevolking uitmuntend was. De krijgsraad veroordeelt dienaangaande de houding van den Generaal Boyer; hij zegt dat bij de tegenstrijdigheid in het verhaal dat de Generaal beweert van Bismarck gekregen te hebben, en de berichten in de couranten vervat, die hij zelf meê-

bracht, en die met de werkelijkheid overeenkwamen, men tot de gevolgtrekking komt, dat de tijdingen die Boyer te Metz bracht, „sont dénaturés” (letterkundige verzachting van vervalscht), maar dewijl het alweer niet om den Generaal, maar wel om den Maarschalk te doen is, vraagt de beschuldiging: „peut on croire que le général, ait pu prendre l'initiative d'une semblable conduite, sans l'assentiment du maréchal.”

Zulke aantijgingen keuren we in een acte van beschuldiging af. Waarom toch als men bewezen overtredingen of misdaden meent te kunnen aanwijzen, nog gezocht naar veronderstelde; dat verzwakt de beschuldiging.

Daags ná zijn terugkeer, in een den 13^{en} October gehouden krijgsraad, deelt de Generaal Boyer den uitslag zijner missie mede, en wordt daarop, over de volgende, door den vijand gestelde voorwaarden beraadslaagd.

1°. de verklaring des legers, dat het steeds is het Keizerlijke leger, besloten het Regentschap te steunen.

2°. een manifest der Keizerin aan de Natie, die zij oproept om over den aan te nemen regeringsvorm uitspraak te doen.

3°. beide verklaringen zouden vergezeld gaan, van eene, door een gevolmachtigde der Regentes geteekende acte, de grondslagen bevattende van een tractaat, tusschen Duitschland en het Bewind der Regentes.

Het 1° punt wordt met algemeene stemmen aangenomen: *al* de leden van den krijgsraad beschouwen zich door hun eed aan den Keizer gebonden.

Over het tweede punt wordt geen discussie gevoerd, kunnende de Keizerin hier alleen beslissen.

Ten opzichte van de 3° voorwaarde, wordt uitgemaakt, dat de Maarschalk in geen geval de delegatie der Regentes kan aannemen, tot het teekenen van een voorloopig tractaat. Zijn optreden behoort een zuiver militair karakter te bewaren.

Hoewel in dien krijgsraad allen van oordeel zijn, dat iedere poging om 's vijands liniën te verbreken weinig kans van sla-gen meer kan opleveren, zijn enkelen van gevoelen, dat men voor de eer des legers, het wapengeluk moet boproeven, hoe rampspoedig de uitslag ook moge schijnen.

De Generaal Frossard verklaart zich stellig daartegen.

De Generaal Ladmirault, gelooft dat men met groot verlies zal teruggeslagen worden, doch is evenals zijn divisie commandanten bereid te gehoorzamen.

De Maarschalk Le Boeuf, meent dat men zoodanige „folie glorieuse” moet ondernemen.

De Maarschalk Canrobert is er beslist tegen, om niet den Duitschers de eerste gelegenheid te geven, een bepaalde overwinning te behalen.

De Generaal Desvaux is voor het blijven bij Metz, zoolang men er leven kan.

En terwijl de Generaal Soleille, iederen grooten uitval afkeurt, is ook nu de Generaal Coffinières iets minder strijdlustig gestemd en wil dan eerst het wapengeluk beproeven, als 's vijands condities niet eervol voor het leger zijn zouden.

De slotsom van al die overwegingen is, dat de Generaal Boyer naar Hastings zal vertrekken, ten einde door het manifest der Keizerin, voor het leger *eene militaire conventie* te verkrijgen. Mocht zulks niet tot bevredigende uitkomst leiden, dan moest de Keizerin eene schriftelijke verklaring geven dat het leger ontslagen was van zijn eed.

Wat moest die nog al onbepaalde uitdrukking, „militaire conventie” eigenlijk beduiden?

Volgens de verklaring van den Generaal Frossard, had men gehoopt, dat evenals in 1793 in Mainz geschiedde, het Fransche leger met „armes et bagages” mocht aftrekken. Dáár geschiedde zulks toen op voorwaarde van in één jaar, niet tegen de verbondenen te strijden. Dat leger is toer in de Vendée den opstand gaan dempen.

De kriegsraad keurt het in den Maarschalk goed, dat hij weigerde zijn naam te stellen, onder eenige overeenkomst, die tot afstand van grondgebied onvermijdelijk leiden moest.

Maar dat de zending van Boyer weinig kans van slagen had, was immers bij den vroeger door de Regentes aan den dag gelegden uitdrukkelijken wensch, om buiten direkte inmenging in de staatkundige gebeurtenissen te blijven, meer dan waarschijnlijk. In ieder geval bij eenig op de lange baan schuiven der

onderhandelingen, werd de quaestie der vivres de allesbeheerschende, en met het oog op het kritieke van den toestand, is het vreemd dat in dien krijgsraad geen woord gerept werd, van de eventueel noodige vernieling der vestingwerken en het materieel des legers.

Wat die vernieling aangaat verklaart de Maarschalk, dat hij daarover het gevoelen had gevraagd van de Generaals Soleille en Coffinières; dat de eerste zich afkeerig getoond had van een maatregel, die hij vermeende dat nadeelig zou werken op de discipline, terwijl de laatste bezwaren gemaakt had wegens de langdurige werkzaamheden, die de vernieling der werken zoude vereischen. En daar geen enkel reglement dien maatregel absoluut voorschreef, en bovendien niets nog bewees dat Metz na den vrede niet aan Frankrijk verblijven zou, had Bazaine nog geen orders daartoe gegeven.

De Generaal Coffinières erkent zulks, doch verdedigt zich door te zeggen: dat er tot dusverre nog van Metz geen sprake was. Buitendien men zou immers, als de voorwaarden des vijands onaannemelijk voorkwamen, den laatsten strijd aannemen; de middelen tot dezen strijd moest men zich dus niet ontnemen. Ditmaal is des generaals Coffinières verantwoording nog al logisch.

De generaal Soleille herinnert zich niet meer in welken zin hij zich tegenover den maarschalk aangaande dit punt had uitgelaten.

Doch nu maakt de beschuldiging deze gevolgtrekking:

„Autant il était naturel quo le maréchal prit l'avis du commandant de l'artillerie et de celui du Génie, autant cet avis lui était inutile pour décider s'il fallait détruire le matériel ou le livrer intact à l'ennemi.”

Zeer duidelijk is het niet. De maarschalk moet de voorlichting vragen van die heeren, maar zich aan hun raad niet storen. Dan kan hij die voorlichting wel weêr missen. De beschuldiging draaft hier wel wat door: „ou livrer le matériel intact à l'ennemi.”

Op dát oogenblik is immers van het laatste nog geen sprake geweest. De krijgsraad gaat nog verder, en tracht aan te toonen, dat het niet geven van bevelen tot vernieling van werken en mate-

riël, het gevolg wel *zal* geweest zijn van geheime toezeggingen den vijand dienaangaande gedaan. Om daartoe te geraken, wordt de getuigenis aangehaald van den overste de Villenoisy, die door den generaal Coffinières belast geworden met een onderzoek naar de voorwaarden bij capitulatie aan vestingen in het geval van Metz verkeerende toegekend, van die gelegenheid gebruik zou hebben gemaakt, om des maarschalks aandacht op de bedoelde vernieling te vestigen; waarop Bazaine zou hebben geantwoord: „Mon cher camarade, l'ennemi tient à avoir tout en bon état.”

Om echter de waarde van deze getuigenis te beoordeelen, moet men in aanmerking nemen door wien ze werd afgelegd, en ten andere *wanneer* de maarschalk die woorden zou hebben gesproken.

De overste de Villenoisy, leeraar aan de school te Metz, heeft aan den oorlog geen werkzaam deel genomen. „Il a suivi la guerre en amateur,” zegt de krijgsraad. Hij is de man geweest die direkt aan het wetgevend lichaam eene beschuldiging tegen Bazaine heeft ingediend, en die zelf in de couranten openbaar maakte, eene handeling, die door den Minister van oorlog in de vergadering der Staten-Generaal aldus is veroordeeld:

„Simple professeur à l'école d'application, jamais acteur dans la lutte, il n'a pu juger ces graves questions que sur des appréciations indirectes, impersonnelles, insuffisantes. Il lui appartenait ainsi, moins qu'à tout autre, d'en saisir l'assemblée.

Cette infraction aux réglemens, je l'avais déjà punie de quinze jours de prison. Voilà Messieurs comment nous entendons la discipline, et comment nous n'avons pas permis à un simple officier, resté étranger à la guerre, de venir soulever ce grave débat.”

De houding van dezen getuige draagt al den schijn van een jacht op publiciteit te zijn geweest; hij is trouwens niet de eenige waarvan men dien indruk krijgt.

Opmerkelijk is het, dat de scherpste critici over 'smaarschalks handelingen juist gevonden worden onder hen, die in die dagen meer de pen, dan den degen gevoerd hebben; dat men de verdedigers van 'smaarschalks gedrag moet zoeken juist onder zijn onderbevelhebbers, die met hem gestreden en geleden hebben.

Wat hier, in dit bijzonder geval, voor ons de getuigenis van den overste de Villenoisy van nagenoeg geenerlei waarde maakt, is dat hij verklaarde: *Qu'il ne lui est pas possible de préciser la date de cette conversation.*" Op dien datum komt het juist aan, want later, toen de onderhandelingen met het Duitsche hoofdkwartier geteekend waren, is het zeer goed mogelijk dat Bazaine kan gezegd hebben: *„l'ennemi tient à avoir tout en bon état."*

Als anderen grond voor die waarschijnlijkheid, dat de maarschalk die vernieling in kwestie niet zou hebben voorgeschreven, ten gevolge van geheime verstandhouding daarover met den vijand, haalt de krijgsraad aan, hoe men de minuten van de met den vijand gevoerde correspondentie niet meer in het archief van het hoofdkwartier heeft terug gevonden.

De maarschalk verklaart dat de generaal Boyer, met die correspondentie belast, vóór zijn vertrek naar Engeland, buiten zijn weten, die stukken had laten verbranden. Maar dát, zegt de beschuldiging, „met hors de doute que la plupart de ces dépêches aient été singulièrement compromettantes." Vooreerst de maarschalk heeft geen last tot de vernietiging dier minuten gegeven, Boyer erkent het, en dan is toch nog „hors de doute" wel wat sterk, even als „Singulièrement compromettantes" maar een onbepaalde aantijging is, die de bewering èn van den maarschalk èn van Boyer niet ontzenuwt, dat de correspondentie niet anders behelsde, dan zaken van den loopenden dienst, of slechts betrekking had tot de reizen van Regnier, Bourbaki en Boyer, feiten die men kent.

De acte van beschuldiging wijst daarbij op de veelvuldige „allées et venues" die in die dagen tusschen de beide hoofdkwartieren zouden plaats gehad hebben.

M. H.! Het walgt eigenlijk sommige dier vage beschuldigingen te lezen, waarvan de onwaarde door de instructie aan het licht is gekomen. Er zijn daaronder vrouwencancans geweest, die in een zaak als deze, waarachtig wel gemist konden worden. Dames uit de omstreken van Metz hadden den maarschalk dikwerf in burgerkleeding 's avonds laat buiten de voorposten gezien; doch toen het er op aankwam zulke praatjes voor de

Heeren te Versailles te brengen, ja, toen had men zich met den een' of anderen dikken burgemeester uit de omstreken vergist. We weten allen wáár het heengaat als onze eer afhankelijk wordt van de stoute vlucht die de vrouwelijke verbeeldingskracht in zulke gevallen neemt. De verschillende luitenants Porte-Fanions, die de wacht hadden in het hoofdkwartier, verklaren *allen*, den maarschalk 'savonds nooit anders uit het hoofdkwartier te hebben zien gaan dan geheel in uniform gekleed, omgeven door minstens twee adjudanten en ordonnance-ruiters. De chef d'escadrons d'Andloux, die gedurende al den tijd der insluiting zijn bivouak tegenover het hek van de woning des opperbevelhebbers had, verklaart dat de maarschalk zijn bivouak altijd moest passeeren, en hij zelf, noch zijn troep, hem ooit op insolite uren, alleen of incognito, heeft zien uitgaan. Wij hechten meer aan zulke getuigenissen dan aan vrouwengekakel.

Dat de reis van Boyer naar de keizerin eene vergeefsche zou zijn, was te voorzien; de Regentes weigerde eenige overeenkomst te teekenen; en met ledige handen moest hij alzoo in het Duitsche hoofdkwartier aanlanden. De maarschalk ontving dan ook den 24^{en} Oct. van den kanselier eene dépêche, waarbij deze liet weten: dat geen der gevraagde waarborgen door Boyer gebracht zijnde, „il constatait à son grand regret, qu'il n'entrevoyait plus aucune chance d'arriver à un résultat par des négociations politiques.”

Het oogenblik zou dus aanbreken waarop men dien laatsten wanhopigen strijd, dien men zich als apotheose had voorgespiegeld, zou ondernemen. In stede van het leger daarop voor te bereiden, zegt de beschuldiging, deed de maarschalk in die dagen veel wat het moreel der troepen schokken moest. Zij haalt als bewijs aan, dat van het hoofdkwartier aan de corpsen eene gedetailleerde opgave werd gezonden van de werken der Duitschers, die daarin overdreven werden voorgesteld. Het is waar, op zaakkundige of persoonlijke verkenning, of van zijn staf, was die beschrijving niet gegrond; ze was samengesteld uit berichten van gevangenen en Duitsche couranten; hetzelfde was het geval met de emplacementen van de corpsen des vijands.

„Le maréchal a formellement manqué à son devoir, en acceptant comme vrai, ces renseignements.”

Zijn plicht verzaken als men aan een beschrijving en dislocatie van troepen geloofd! Is dit niet weer te veel gezegd? Een bevelhebber van eene belegerde vesting moet doof blijven voor ontmoedigende berichten die de vijand tot hem doet komen, ze niet verspreiden, ja, dat weten we, maar is dat toe te passen op een mededeeling aan zijn' onderbevelhebbers van zuiver technischen aard, waaraan ze toch behoefte hadden? Dat die opgaven niet juist, dat ze overdreven waren, bewijst niet voor de intelligente werkzaamheid van 's maarschalks staf misschien, maar kan men daaruit het gevolg trekken dat hij die overdrijving opzettelijk liet doorgaan om zijn leger te ontmoedigen? Dacht de kriegsraad te Versailles soms dat het leger niet zeer goed wist, dat er spaanders zouden vallen, als men zou uitbreken. Vindt hij het soms beter de onderbevelhebbers *niet* in te lichten over de waarschijnlijk te overwinnen hindernissen. 't Is waar, 't was wel wat fransche gewoonte in '70, om er maar met een „débrouillez-vous” op los te gaan; doch wij vinden dat de maarschalk, indien hij zoodanige overdreven voorstelling kreeg, niet anders doen kon, als ze zijn onderbevelhebbers meêdeelen.

Wij zijn er zeker van, dat als hij het niet gedaan had, men zou hebben gevraagd, hoe het kwam, dat hij die toch zeker omtrent 's vijands sterkte en positie eenige gegevens had, ze hun verzwegg!

Het was intusschen met al die onderhandelingen, den 24en October, en daarmee te laat geworden, om nog met eenige kans op succes den strijd te ondernemen:

„Une tentative de vive force, aurait été un véritable suicide, en offrant à l'ennemi une victoire facile sur une armée épuisée qui cependant n'a jamais été vaincue,” zegt Bazaine. En de beschuldiging antwoordt hierop:

„Il était trop tard évidemment le 24, pour engager la lutte;” *évidemment*, ze vindt het dus zelf buiten twijfel; maar zegt ze iets verder toch: „De kriegsgevangenschap heeft meer slachtoffers gekost dan in dien laatsten strijd zouden gevallen zijn”. Hoe weet de kriegsraad op duizenden ná, wat die strijd zou

gekost hebben? Als men hier aan het veronderstellen gaat, dan gelooven wij, dat er alle kans voor was, dat zij, die niet op het slagveld bleven, dezelfde ellende der krijgsgevangenschap niet zouden ontkomen zijn.

De beschuldiging vindt het „évidemment trop tard,” maar toch wil ze dien strijd:

„N'eut-il pas été cent fois préférable de voir ces soldats tomber glorieusement, en rendant un dernier service à la France.”

Welke „service?” aan succes gelooft de beschuldiging zelf niet meer, dus voor de eer alleen! Maar moet in zulke gevallen de opperbevelhebber ook niet eenigszins te rade gaan met de groote verantwoordelijkheid van duizenden levens, die alleen op hem rust, wanneer de hoop toch niet meer bestaat *daardoor* het leger te redden? Kon hij bovendien toen berekenen hoevelen er in krijgsgevangenschap zouden wegsterven, op een oogenblik dat men immers nog de krijgsgevangenschap hoopte te ontgaan.

Het bevreedt ons dan ook niet, dat in den op 24 Oct. gehouden krijgsraad het denkbeeld van een laatsten geweldadigen uitval wordt losgelaten. Er wordt besloten den generaal Changarnier naar het hoofdkwartier van Frederik-Karel te zenden, ten einde te verkrijgen:

de neutralisatie van het leger en het grondgebied waarop het zich zou bevinden, en al dadelijk een wapenstilstand om het te kunnen ravitailleren. De vijand kon zich dan tot de bij de constitutie van Mei 1870 ingestelde wettelijke machten wenden, om over den vrede te onderhandelen. Kon dit niet ingewilligd worden, dan moest Changarnier vragen dat het leger opeen of ander punt van het fransche grondgebied geïnterneerd zou worden, om er te vervullen, wat men noemde: „une mission d'ordre.” Werd ook dit niet aangenomen, dan moest hij trachten te verkrijgen: „dans les conditions d'une capitulation, imposée par manque de vivres, que l'armée pût être envoyée en Algérie.”

Men ziet het, zoo ongemerkt is het woord „militaire convention,” al in capitulatie veranderd.

Ja! dat kan men zoo begrijpen, dat de vijand zoo naïf zijn zou om zoo goedsmoeds dat leger, nu het water aan de lippen was, te laten aftrekken tegen nagenoeg geen verzekerde waar-

borgen. Dat dan ook Changarnier onverrichter zake terugkeerde is, dunkt ons, geen wonder. En, zegt de beschuldiging: „après ce refus formel et cathégorique, il n'était donc plus question que de capituler.” Duidelijk is het niet of zij zelve dat vindt, dan wel of zij hier den gedachtengang van den krijgsraad te Metz weêrgeeft. —

Toch wist die krijgsraad dat volgens de krijgswetten, geen capitulatie kon geschieden. „Sans qu'avant de traiter on eût fait tout ce que prescrivent le devoir et l'honneur.” Van dat laatste was men dus eenstemmig overtuigd. Dat dan ook de uiterste grens van afwachten bereikt voorkwam, was vooral het gevolg van het rapport van den hoofdintendant le Brun, van den 24^{en}, waarvan de slotsom was, dat men met behulp van alle mogelijke ressources van de stad, het bezwaarlijk verder dan den 28^{en} zou kunnen brengen.

In een den anderen dag gehouden krijgsraad wordt besloten, den generaal de Cissey naar het vijandelijk hoofdkwartier te zenden, om de voorwaarden te vernemen eener capitulatie waarbij Metz niet zou begrepen zijn. De duitsche chef van den staf, de Generaal von Stiehle gaf ten antwoord dat men geen andere voorwaarden kon toestaan, dan die te Sedan waren toegekend, en dat de vesting in het lot des legers moest deelen.

Die voorwaarden werden in een krijgsraad van den 26^{en}, als niet aannemelijk, langdurig heftig besproken. Het gevoelen werd geopperd, dat de vijand toch zeker wel aan een gemengd detachement zou vergunnen, met volle krijgseer af te trekken, onder voorwaarde van gedurende den verderen loop des oorlogs, niet meer tegen Duitschland te strijden. Doch én de Generaal Changarnier, én de Cissey verklaarden, dat zij den stelligen indruk hadden meêgebracht, dat de vijand, hoewel met den meesten eerbied over het leger van Metz sprekende, niet de minste verzachting, in zijn eischen zou brengen. En hoe grievend die ook toeschenen, niemand dacht er meer aan, om toen nog de toevlucht tot het wapengeweld te nemen. Men begreep dat met al die vergeefsche onderhandelingen, thans, nu men nage-noeg geen cavalerie en artillerie meer kon uitbrengen, het uur van strijden verstreken was.

Dientengevolge werd de Generaal Jarras, chef van den Staf, aangewezen om met den overste Fay en den majoor Samuel, naar het vijandelijk hoofdkwartier te vertrekken, ten einde met den Generaal von Stiehle, de redactie der te sluiten overeenkomst vast te stellen. Hij moest er vooral op aandringen, dat de officieren hun degen zouden behouden, en trachten te verkrijgen het met „armes et bagages” aftrekken van een detachement van alle wapens.

Met de meeste hoffelijkheid door von Stiehle ontvangen, trachtte Jarras nog eens op de hoofdpunten der conventie terug te komen, zooals zij door den Generaal de Cissey waren overgebracht; doch de duitsche chef van den staf, gaf hem onmiddellijk te kennen, dat een discussie over die punten tot niets leiden zou, aangezien men tegenover de reeds genomen beslissing des Konings stond. Toch bleef Jarras met kracht aandringen op het defileeren met krijgseer van een detachement, dat naar Frankrijk zou mogen aftrekken, en het behoud der degenen door de officieren; en toen nu ook de Generaal von Stiehle dienaangaande persisteerde bij zijn verklaring van niets aan de gestelde voorwaarden te kunnen veranderen, wilde Jarras naar Metz terugkeeren, aangezien hij de positieve opdracht had, geen conventie te teekenen, die deze door hem gevraagde clausulen niet bevatte. Hij verzocht den generaal von Stiehle dringend, zijn invloed bij Frederik-Karel nog te doen gelden, tot het verkrijgen dier verzachting, die hij meende dat het leger van Metz wel verdiend had.

Om echter geen meerderen tijd te verliezen, wist de generaal von Stiehle Jarras te bewegen, om althans tot de redactie van die punten over te gaan, te wier aanzien geen verschil van gevoelen bestond, welke arbeid dan ook in tegenwoordigheid der toegevoegde officieren plaats had. De generaal von Stiehle zou, zeide hij, trachten te verkrijgen dat aan alle officieren, die hun woord zouden verpanden, om gedurende den oorlog niet meer tegen Duitschland te strijden, werd toegestaan met behoud van hun degen, in Frankrijk te verblijven. De luitkol. Fay, trachtte toen op grond van precedenten aan te toonen dat het Leger meer verdiend had, en recht had op de krijgseer,

zoals de oude gebruiken meêbrachten: d. i. de overwonnene gewapend defileerende voor zijn tegenpartij, en daarna de wapens neêrleggende om zich in krijgsgevangenschap te begeven. Na een zeer langdurige, hoogst pijnlijke conferentie, stemde von Stiehle er in toe, bij Frederik Karel op dit laatste punt aan te zullen dringen. De artikelen op die krijgseer betrekking hebbende, werden daarop op twee verschillende wijzen gederigeerd, een fransche en een duitche, de eerste de voorwaarden der krijgseer *wel*, de laatste die *niet* bevattende.

In den vroegen morgen van den 27^{en} zegt Jarras, onderwierp ik de fransche redactie aan den Maarschalk, die er zijne goedkeuring aan hechtte. Doch toen in den namiddag eene missive van von Stiehle de tijding bracht, dat Frederik-Karel, aan het leger de gevraagde krijgseer toekende, gaf de maarschalk zijn verlangen te kennen, het gewapende defilé en de uiterlijke vormen der krijgseer te weigeren.

Niettegenstaande, ik den maarschalk van dat besluit trachtte terug te brengen, — vervolgt Jarras in zijn verklaring — bleef hij daarbij, en droeg mij op, om bij het teekenen der Conventie, dat te 5 ure zou plaats hebben, den generaal von Stiehle te zeggen dat men de fransche redactie aannam, doch dat het daarin vermeld defilé niet zou plaats hebben. Tevens gelastte de Maarschalk mij, den vijand te doen weten, dat volgens fransch gebruik de vaandels door een vorige regeering uitgereikt, waren verbrand. Op mijne opmerking, dat het niet voorzichtig was misschien, 's vijands aandacht op de vaandels te vestigen, en men toch aan dat voorgewend gebruik wel geen geloof zou slaan, had Bazaine geantwoord, dat hij de vaandels wilde redden, zonder verdacht te kunnen worden, van aan zijn verbindtenis te kort te hebben gedaan. Zijn laatste woorden waren: „N'oubliez pas que je ne veux pas de defilé.”

Toen de generaal Jarras 's middags aan von Stiehle de meêdeeling aangaande de vaandels overbracht, toonde deze laatste dan ook inderdaad weinig geloof aan dat gebruik te slaan, en gaf natuurlijk zijn verwondering te kennen, dat men met opzicht tot die krijgseer, nu weigerde, wat men den vorigen dag zoo dringend gevraagd had. Jarras gaf daarop ten antwoord, dat

de Maarschalk alleen voorstelde, de fransche redactie aan te nemen, — die waarbij de vormen der krijgseer werden toegekend — doch dat het defilé in werkelijkheid niet zou plaats hebben, doch hiervan toonde zich de generaal von Stiehle pertinent afkeerig; alles moest geschieden, zooals in de overeenkomst was vastgesteld. De duitsche redactie werd daarop aangenomen en het protocol onderteekend.

Het afmarscheeren naar Frankrijk van een detachement hadden in het Duitsche hoofdkwartier moeten weigeren, met het oog op den indruk, die zulks wellicht op de bevolking zou te weeg brengen.

Wat heeft den Maarschalk Bazaine bewogen, de uiterlijke vormen der krijgseer te weigeren? Waarom was hij zoo tegen dat gewapend defileren? Hij verantwoordt zich ten deze, en de krijgsraad te Versailles beaamt zulks, door te zeggen, dat hij een zoodanig gewapend defilé voor zijn leger niet wenschelijk achtte, wegens de schromelijke gevolgen, die zulks in tegenwoordigheid van den zegevierenden vijand hebben kon, om niet te spreken van de materieele moeielijkheden, bij zulk een talrijke troepenmacht, daaraan verbonden. Maar waarom die eer niet voor een enkel detachement aangenomen? Wij voor ons moeten ronduit verklaren, dat wij in die vertooning niet veel eerbewijs voor den overwonnenen zien. Iets anders is het, als men, zooals het garnizoen van Belfort, met ontplooiden vaandels en slaande trom, voor den vijand defileert om voorgoed afscheid van hem te nemen. Maar als men ná dat defilé de wapens moet neêrleggen, om in krijgsgevangenschap te gaan, vinden we dat die demonstratie veel meer heeft van een vernedering.

Doch wat wij in den Maarschalk, als een weinig waardige list moeten releveeren, is dat hij, die immers steeds openlijk getuigt van zijn trouw aan de Dynastie, thans spreekt van „un gouvernement déchû” al moest die list dienen om de vaandels te redden.

M. H. Is er in de handelingen van den Maarschalk Bazaine veel geweest, waarover het kalm onpartijdig oordeel van de geschiedenis, een minder streng oordeel zal vellen, dan de krijgs-

raad te Versailles, die onmogelijk geheel onbevangen, geheel los kon blijven van de publieke opinie en van den invloed der partijen, onder de door den Maarschalk begane fouten en tekortkomingen is er eene, die een blijvende smet werpt op zijn gansche krijgsmansloopbaan?

Waar zijn Frankrijks adelaars gebleven, de eer des legers, die hem was toevertrouwd? Hoe is het mogelijk geweest, dat dit dierbaarste kleinood, dat men in al die bloedige veldslagen nooit vermocht te ontwringen aan de handen zijner strijdende soldaten, waarvan het behoud met zooveel lijken was gekocht, in 's vijands handen overging?

Is dit Bazaines opzettelijke schuld? is het alleen zijn onvergeeflijke nalatigheid geweest, die aan Frankrijk dien hoon berokkende?

Staan we hier voor een ongehoorde, onnoodige, en bij ieder soldaat onbegrijpelijke misdaad, zooals de acte van beschuldiging het heeft voorgesteld, of voor de gevolgen van de onverschoonbaarste onbedachtzaamheid?

Toen in den krijgsraad van den 26^{en}, onder de voorwaarden, die de Generaal de Cisse uit het vijandelijke hoofdkwartier medebracht, genoemd werd, dat Metz, evenals het oorlogsmaterieel en de vaandels moesten overgegeven worden, en men na langdurige discussie uiteenging, vroeg de commandant der garde, de Generaal Desvaux: „Et les drapeaux?”

Die Generaal verklaart, dat Bazaine daarop met luider stem de order gaf, om al de vaandels naar het arsenaal te brengen, om dáár verbrand te worden.

Noch de Maarschalk Le Boenf, noch de Generaals Ladmirault en Frossard hebben zulks gehoord; doch ze erkennen, dat het hun ontgaan kan zijn, door de nogal onstuimige beraadslagingen, die in dien krijgsraad voorvielen. Canrobert herinnert zich, dat er inderdaad gesproken is, over de wijze waarop de adelaars zouden worden overgebracht.

De Generaal Soleille, tot wiens attributen de hiertoe betrekkelijke maatregelen behoorden, heeft eerst verklaard zich niet te herinneren, dat den 26^{en} die mondelinge order gegeven is, doch is later op zijn' verklaring teruggekomen, door te getuigen:

„Que dans le conseil du 26, il a été question des drapeaux, et que le maréchal a témoigné l'intention de les faire brûler;” dat hij inderdaad de mondelinge order had gekregen, de vaandels naar het arsenaal te doen overbrengen, om aldaar verbrand te worden.

De acte van beschuldiging zegt: „al heeft de Maarschalk die order ook al mondeling aan den Generaal Soleille gegeven: „il n'a rien prescrit directement aux chefs de corps; la preuve en est que le général Desvaux, qui avait provoqué l'incident et devait par conséquent être le mieux fixé, sur le caractère des paroles du maréchal, attendit jusqu'au lendemain, pour prendre des dispositions à cet égard.”

„Pas plus que les autres commandants de corps, il ne se considérait comme étant sous le coup d'un ordre direct du maréchal.”

Hoe ondankebaar het misschien ook zij, hier de rol van verdediger op zich te nemen, dwingt toch de billijkheid deze argumentatie te bestrijden.

Desvaux zegt immers zelf, dat hij de order met luider stem door den Maarschalk hoorde geven.

Men kan toch niet duidelijker de order geven, dan ze in den krijgsraad van aangezicht tot aangezicht uitspreken. Hij gaf, 't is waar, geen nadere, schriftelijke disposities, maar de Generaal Soleille en de corpscommandanten hadden dunkt mij aan die mondelinge order genoeg. Welke „prescriptions directes” waren dan nog meer noodig?

Denzelfden avond, zegt de acte van beschuldiging, zou de capitulatie immers onderteeekend worden, en M. H. let wel op deze woorden: „On se fut trouvé le lendemain en présence d'engagements pris, il n'eut plus été possible de procéder à l'incinération.”

De vraag is dus: „is het 's Maarschalks schuld, dat ze dien dag niet verbrand werden?”

De beschuldiging erkent: „qu'il reste à la charge du général Soleille, qui avait reçu des instructions, de n'avoir pris aucune mesure devant une situation, qui ne demandait pas le moindre retard.”

Maar als dat erkend wordt, dan is het des Generaals Soleilles schuld en van niemand anders, dat de vaandels den 26^{en} niet verbrand zijn.

Gelukkig wordt de onderteekening der capitulatie 24 uren uitgesteld, en men zou dus den 27^{en} kunnen herstellen, wat men den 26^{en} verzuimd had. Worden nu dien dag soms nog nadere bevelen aangaande de vaandels gegeven?

De instructie heeft aangetoond, dat dien morgen de Generaal Soleille nadat hij, zooals iederen dag, op het rapport bij den Maarschalk was geweest, twee orders heeft uitgegeven, één voor de commandanten der corps artillerieën, de andere voor den directeur van het arsenaal den Kolonel de Girels. Ongeveer 11 uur, had de chef van den staf van den Generaal Soleille, zijne officieren vereenigd voor de expeditie dier orders en deze den Generaal Soleille ter teekening aangeboden. Eenige oogenblikken later vertrekken wel de orders voor de commandanten der corps artillerieën, doch die voor den directeur van het arsenaal blijft achter.

In de eersten dier dépêchen, welke beiden beginnen met: „par ordre du maréchal” wordt voorgescreven op welke wijze de adelaars tot ieder corps behorende, dien dag naar het arsenaal overgebracht zullen moeten worden. *Van verbranden wordt daarin niet gesproken.*

Doch in de 2e dépêche, die aan de Girels, (die dus niet vertrekt) wordt ná kennisgeving, dat hij de vaandels in ontvangst zal moeten nemen, gezegd:

„Ils feront partie de l'inventaire du matériel de la place, qui sera établi par une commission d'officiers français et Prussiens.”

Van wie zijn die orders? Waarom vertrekken die orders niet gelijktijdig? Wie heeft die laatste bijvoeging bevolen?

De Generaal Soleille verklaart dienaangaande voor den krijgsraad, zich niet te herinneren wanneer hij die orders kreeg, maar: „qu'évidemment il a dû les recevoir du maréchal. Que ses souvenirs ne lui fournissent aucune indication à cet égard.

En hoe het kwam dat die orders niet gelijkluidend waren: „C'est ce que mes souvenirs personnels, aidés de plusieurs

officiers de mon état-major, à la mémoire desquels j'ai fait appel, ne me permettent pas de préciser."

In ieder geval, de kolonel Vasse-St.-Ouen getuigt dat de Generaal Soleille op het oogenblik dat de orders zouden vertrekken, die voor het Arsenaal liet terug halen. En terwijl nu de Maarschalk Bazaine pertinent verklaart die beide orders niet gegeven te hebben, en er dan ook inderdaad geen spoor van te vinden is, in het archief van 's Maarschalks Generalen Staf, vraagt de beschuldiging:

„Est-il admissible que le Général Soleille, formant ses prescriptions au sortir du Cabinet du Maréchal, ait fait autre chose, que se conformer à la volonté de celui-ci"?

Och ja, ronduit gezegd, ná al wat we in den loop van het proces reeds ontmoet hebben, zou het zoo'n vreeselijk wonder niet zijn, een der Generaals een order te zien uitvaardigen, die niet letterlijk zóó door den Maarschalk gegeven is. Wij vragen omgekeerd: „Est-il admissible", dat van zoo belangrijke orders, in de registers van het hoofdkwartier niets te vinden is.

We willen uit de eigen redeneering van de acte van beschuldiging aantoonen dat het zoo geheel ten onrechte niet is, wanneer wij in de keuze tusschen de verklaringen van den Maarschalk, en die des Generaals, zoo maar niet onvoorwaardelijk aan de laatsten meer geloof slaan.

In de ééne order staat enkel: „Ils doivent être remis à l'arsenal" zonder meer, en in die aan de Girels: „les drapeaux feront partie de l'inventaire enz. „Que conclure," vraagt de beschuldiging, „sinon que le Général Soleille savait déjà dans la matinée, que les drapeaux n'étaient *pas* destinés à être détruits.

En toch moet de acte van beschuldiging erkennen: „dat later op den dag, ten 2 ure, in een vergadering van de commandanten der corps artilleriën, de Generaal Soleille hun verklaart: „formellement, que les drapeaux portés à l'arsenal y seront brûlés"; hij komt zelf in details van uitvoering, en terwijl hij hun dát mededeelt, ligt zijne dépêche aan Girels, (het inventariseeren der vaandels voorschrijvende) nog wel vóór hem op de tafel. De beschuldiging releveert het. De beoordeeling van zulk een

handeling, laat ik liefst aan anderen: doch waar we zoo iets ontmoeten, vinden we den uitroep: „est-il admissible” enz. van zoo even, een misplaatste naïviteit.

Er is met die orders geknoeid, men ziet het. Is zulks in overleg met den Maarschalk geschied, hoe komt het dat de Generaal Soleille het niet bewijzen kan. Indien hij dan toch alleen de uitvoerder was, hoe komt het, dat hij geen enkel bewijs bewaard heeft, geen enkele getuigenis kan aanvoeren, die hem van de verantwoordelijkheid ontslaat; in één woord, hoe komt het dat Soleille hier niet meer licht in die duistere zaak brengen kan.

De order voor de corpscommandanten, ontmoette echter bezwaren. Verscheidene hunner verlangden een schriftelijke order van den Maarschalk zelf. De kolonel Péan, van het 1e regt. Grenadiers der Garde, onder den indruk der gemoedsaandoeningen, die de order bij al de officieren teweegbragt, verscheurt zelf zijn vaandel, en verdeelt de stukken onder zijn troep. Hij geeft kennis van die handeling aan zijn brigade commt. den generaal-maj. Jeaningros, die dadelijk den commandant der zouaven last geeft hetzelfde te doen. Op het vernemen dier feiten wendt zich de divisie-generaal Picard van de garde tot den Maarschalk, met de vraag, wat er met de vaandels zou gebeuren, als de troepen ze zouden ingeleverd hebben, waarop Bazaine op een circulaire aan de corpscommandanten, deze bijvoeging doet plaatsen:

„C'est par erreur, qu'en donnant l'ordre de faire porter les drapeaux à l'arsenal, on a omis de dire, que c'était pour y être brûlés.”

„Cette circonstance — zegt de beschuldiging — établit d'une façon péremptoire que le maréchal n'ayant donné lui-même aucun ordre, connaissait *parfaitement* celui que le général Soleille avait transmis dans la matinée aux chefs de corps.”

Vreemde uitlegging! als hij de order „parfaitement” wist, zou hij ze gegeven hebben, zooals nu blijkt dat hij ze verlangde. Neen, het bewijst onzes inziens, veel meer, dat hij, *niet hetgeen men hem immers komt mede deelen*, ontwarende dat de Generaal Soleille, zijn vroeger gegeven mondelinge

order, onvolledig doet overbrengen zich haast die te verbeteren.

Intusschen, op de bemerking van den kolonel Nugues, of het niet wenschelijk ware die gewichtige aangelegenheid anders dan bij wijze van post-scriptum bekend te maken, dicteert de maarschalk dien officier zelf een order aan de corpscommandanten, waarbij zij verzocht worden, zorg te dragen dat den anderen morgen vroegtijdig de vaandels zouden worden overgebracht naar het arsenaal. In die order staat: „Vous préviendrez les chefs de corps qu'ils (de vaandels namelijk) y seront brûlés". Ook aan den generaal Coffinières, doet de Maarschalk, door Nugues gelasten, dat hij tot de ontvangst der vaandels te Metz, de vereischte bevelen geven zou. In dien brief wordt alleen gesproken van de wijze waarop ze zullen worden overgebracht.

Dus 's avonds van den 27^{en}, wordt naar het punt van vertrek kennis gegeven dat de vaandels verbrand zullen worden; aan het punt van aankomst verneemt men dat ze geïnventariseerd moeten blijven.

Die dépêches van den kolonel Nugues vertrekken tusschen 4 en 5 uur 's namiddags. Op het ontvangen daarvan, antwoordt de brig.-generaal Jeaningros:

„Les drapeaux de mes deux régiments ont déjà été détruits par mon ordre; les hampes et les aigles sciées, les morceaux distribués à mes soldats; les drapeaux de ma brigade n'iront pas à Berlin."

Men heeft Bazaine de vraag gesteld, waarom hij niet gelastte nog denzelfden dag, den 27^{en}, de vaandels over te brengen?

Hij antwoordt, dat de kolonel Nugues hem zulks afried, dewijl het dien dag te laat geworden was om de operatie vóór den nacht te doen plaats hebben. De kolonel Nugues erkent, dat hij meent den Maarschalk inderdaad dat uitstel tot den anderen morgen te hebben aangeraden.

Helaas het was den anderen dag te laat!

Sommige corpcommandanten hebben intusschen van dat uitstel gebruik gemaakt, om in de onzekerheid omtrent het lot hunner vaandels, dat symbool van de eer hunner regimenten zelf te vernietigen.

De generaal Laveaucoupet bijv. had zijn vaandeldragers, ná

het ontvangen der 1^e order, met de vaandels naar het arsenaal gezonden, maar geëischt dat ze in hunne tegenwoordigheid verbrand zouden worden; geschiedde dit laatste niet, ze dan terug te brengen. Toen ze werkelijk teruggebracht werden, gaf hij hun de order naar hunne regimenten terug te keeren, en hun regimentscommandanten den last over te brengen, de vaandels met de meeste cerbewijzing te verbranden.

Ook de generaal Lapasset verzamelde vóór het aanbreken van den dag zijn regimentscommandanten, droeg hun op de vaandels te verbranden, en gaf hiervan kennis aan zijn corpscommandant met deze woorden:

„Mon général, la brigade mixte ne rend ses drapeaux à personne, et ne se repose sur personne, de la triste mission de les brûler. Elle l'a accomplie elle-même, ce matin. J'ai entre les mains les procès-verbaux de cette lugubre opération.”

In denzelfden geest handelde de generaal Pédé-Arros, commandant der garde artillerie, die de nog overige vaandels van de garde 'smorgens door zijn chef van den staf, den kolonel Melchior, naar het arsenaal liet brengen, met uitdrukkelijken last ze in zijne tegenwoordigheid te doen verbranden.

Eerst op dit oogenblik ontving de Girels de order van Soleille, dus 24 uren te laat, waarbij bevolen werd de adelaars te inventariseeren. Hij had echter uit eigen beweging den vorigen dag, vernemende dat Metz in de capitulatie zou begrepen zijn, de standaards van 8 cavalerie-regimenten, die bij het begin des oorlogs in het arsenaal waren gedeponeerd, laten verbranden. (Met recht „autant de pris sur l'ennemi.”)

Toen zich nu verschillende vaandeldragers kwamen aanmelden, met den uitdrukkelijken last van hun regimentscommandanten, dat de verbranding in hunne tegenwoordigheid moest plaats hebben, liet Girels de zooeven ontvangen order zien:

Ces officiers se mirent à pleurer,” zegt Girels, „je leur pris les mains et leur dis: „Mes chers capitaines en présence de deux ordres contraires, il y a pour vous une certaine liberté d'action.” Hij had hun de vaandels weër mede doen nemen, zeggende: „Vous en ferez ce que vous voudrez.” Doch onmiddellijk had hij aan zijn chef, den generaal Soleille het dringend verzoek gericht: de

faire cesser aussitôt que possible une position très pénible."

Deze bracht hem daarop zelf ten 11 ure de explicatie, dat men gchoopt had de vaandels te kunnen redden door het voorwenden van het hiervoren aangehaald gebruik, doch dat de pruisische gevolmachtigde hiervan niets had willen weten. Die explicatie is hier echter weinig afdoende.

Immers toch eerst ten 2 ure, kwam van den generaal von Stiehle een schrijven in het hoofdkwartier, waarin gezegd werd, dat men van dat beweerde gebruik nooit had gehoord, en besluitende met deze woorden:

„Arrêtez donc cet incendie, et faites moi connaître le nombre des drapeaux existants. Si le nombre ne me semble pas suffisant, aucune des stipulations de la convention ne sera exécutée."

En eerst daarop meende de maarschalk den kolonel de Girels persoonlijk te moeten gelasten, onder geen voorwaarde meer vaandels terug te geven: „de les conserver intacts, jusqu'à la paix, les conditions définitives devant seules en décider."

Ja, dat erkent de krijgsraad, toen was het te laat, ze aan den vijand te onttrekken. „Ainsi le voulait le respect de la parole donnée."

Ziedaar, M. H., in 't kort wat met die adelaars heeft plaats gehad; hoe ze in 's vijands handen kwamen. Dat in de toedracht dier zaak, in die tegenstrijdige orders, in dat dralen iets onopgehelderd is gebleven, valt niet te ontkennen. En overal waar dit het geval was, ziet men de acte van beschuldiging beheerscht door de zucht om de opzettelijk kwade trouw van den maarschalk te willen doen uitkomen. Zoo ook weêr hier! Ze is er niet mede tevreden, aan te toonen, dat de maarschalk zijn vaandels niet gered heeft, maar vluchtig heenglijdende over de handelingen van den generaal Soleille, zegt ze:

„Que le maréchal a livré les drapeaux de son armée, après avoir usé des subterfuges, pour empêcher les troupes de les détruire." Toe maar!

Neen dat zien wij niet allcen niet *bewezen*, maar zoo iets komt ons onaannemelijk voor bij een soldaat die zooveel jaren

onder die adelaars had gestreden, zoo menigmaal zelf zijn bloed daarvoor gestort had. Nogmaals: met welk doel zou hij die noodelooze misdaad begaan hebben; want het opzettelijk overleveren van zijn vaandel verdient dien naam. Maar hij heeft het niet weten te verhoeden dat ze verloren gingen, en *dát* reeds vinden we een onuitwischbare smet. Aan hem, den opperbevelhebber, waren in de eerste plaats die adelaars toevertrouwd. Aan zijn lauwheid, aan zijn blijkbare moedeloosheid, en daardoor ontstane onverschilligheid is het te wijten, dat hij zijne autoriteit in deze gewichtige aangelegenheid pas liet gelden, toen het te laat was.

Ik zal, M. H. u niet al de artikelen vermelden eener capitulatie, die de krijgsgevangenschap van een leger van 150,000 man, de overgave van Metz „la pucelle,” van 53 adelaars en van een krijgsmaterieel ter waarde van 36 millioen franken ten gevolge had. Een oorlogsramp zooals de geschiedenis er geen tweede kan aanwijzen, trof daarmee een trouw, dapper leger, dat, hoewel door ziekte en gebrek uitgemergeld, met voorbeeldige zelfopoffering, tot het laatste toe steeds bereid was zijn bloed aan het vaderland te geven. De velden rondom Metz getuigen het; zoo menige grafheuvel, zoo menig eenvoudig maar welsprekend monument, zegt het aan den nakomeling, hoe dat leger den eerbied des overwinnaars afdwong. Franschman en Duitscher, ze rusten daar broederlijk onder denzelfden steen. Wel ligt de eerste niet meer in vaderlandschen grond, maar toch als thans de Duitsche soldaat die graven voorbijgaande, in stillen eerbied de hand aan den helm brengt, dan geldt ook u arme soldaten van het leger van Metz die nederige hulde.

Voor die capitulatie, M. H., heeft de maarschalk Bazaine voor den krijgsraad terecht gestaan.

Art. 20 van de krijgswetten toch luidt:

„Tout général, tout commandant d'une troupe armée, qui capitule en rase campagne est puni:

1e de la peine de mort avec dégradation militaire, si la capitulation a eu pour résultat, de faire poser les armes a la troupe;

ou si avant de traiter verbalement ou par écrit, il n'a pas fait tout ce que lui prescrivait le devoir et l'honneur.

2me de la destitution dans tous les autres cas."

Uit dat artikel ziet men vooreerst, dat de capitulatie in het open veld in het fransche leger *nooit* geoorloofd is; dat ze altijd minstens gestraft wordt met „destitutie" (niet eervol ontslag).

Stond de maarschalk hier inderdaad, toen hij de capitulatie teekende, nog aan het hoofd van een leger „en rase campagne?" De krijgsraad heeft beslist van ja. En toch is dunkt mij die vraag nog geoorloofd.

Is een geretrancheerd kamp, dat onafscheidelijk deel uitmaakt eener vesting, en waarin men volledig is ingesloten, als „rase campagne" te beschouwen? Dat men in de hoogere rangen van het fransche leger er algemeen niet zoo over dacht als de krijgsraad, blijkt onzes inziens wel daaruit, dat geen der onderbevelhebbers in al die krijgsgaden te Metz gehouden, het zoo heeft ingezien, anders had men immers over geen capitulatie kunnen denken. Nog een ander punt versterkt hier den twijfel.

Volgens de fransche wetten namelijk zijn de noodzakelijke benoemingen, die de aanvoerder van een leger te velde doen moet om de openvallende plaatsen in de officierskaders aan te vullen, *niet* geldig; maar is zulks *wél* het geval, met zoodanige benoemingen, door den gouverneur eener ingesloten vesting gedaan, dewijl die buiten gemeenschap is met de regeering.

Hoe komt het dan, als men den maarschalk beschouwde als te capituleeren en rase campagne, dat men de door hem gedane benoemingen wettig heeft gevonden, de regeering ze bekrachtigd heeft.

Maar aangenomen hij stond „en rase campagne", dan vragen we: „En Sedan! Zijn voorbeeld in dezen oorlog. O ja, 't is waar, dáár dekte de persoon des keizers al de anderen. Zoo gelukkig is Bazaine niet geweest.

Maar zoodanige capitulatie, we zien het, wordt gestraft met: „poine de mort et *dégradation militaire*," wanneer: „avant de traiter on n'a pas tout fait ce que prescrivait le devoir et l'honneur." En ook op de vraag van den president, of dat hier

het geval was, is door den krijgssraad te Versailles bevestigend beslist.

Dus hebben mannen als Canrobert, Le Boeuf, Desvaux geen van allen ingezien, dat men nog niet gedaan had, „tout ce que prescrivaient le devoir et l'honneur.” Wat heeft de strijd dan toch het doorzicht, het besef van plicht en eer, dier in de gelederen vergrijsde veteranen te Metz beneveld! Zij toch meenden allen van *ja*. Maar ook art. 209 van de krijgswetten is op den maarschalk toegepast:

„Est puni de peine de mort avec dégradation militaire, tout gouverneur ou commandant, qui, mis en jugement, après avis d'un conseil d'enquête, est reconnu coupable, d'avoir capitulé avec l'ennemi, et rendu la place qui lui était confiée, sans avoir épuisé tous les moyens de défense, dont il disposait, et sans avoir fait, tout ce que lui prescrivaient le devoir et l'honneur.”

Hoewel volgens de letter van de wet de maarschalk Bazaine niet de commandant, de gouverneur was: „à qui la place avait été confiée,” zoo moet men erkennen, dat hij degene was, die door zijne capitulatie Metz deed vallen.

De vraag is hier, of onder „moyens de défense,” ook niet, ja vooral niet de levensmiddelen, behooren. Die toch waren op het oogenblik der capitulatie genoegzaam uitgeput.

Zoo werd dan de maarschalk Bazaine met algemeene stemmen veroordeeld tot: „La peine de mort avec dégradation militaire.”

M. H., de bedoeling lag verre van mij, dat ik mij zou hebben durven vermeten, den maarschalk Bazaine te willen vrijspreken; hij *is* niet vrij te spreken van het oogenblik dat uitgemaakt is, dat hij een capitulatie teekende *in het open veld*. Buitendien, er zijn na den oorlog van '70 zooveel commandanten van vestingen veroordeeld wegens „incapacité militaire.” De wetgever heeft begrepen, dat in de hoogste rangen onkunde en gebrek aan intelligentie, een weelde zijn, die men zich dáár niet meer veroorloven mag, dat ze dáár strafbaar zijn.

Maar zoo wij den maarschalk niet wenschen vrij te spreken tegenover den krijgssraad, we bekennen dat we getracht hebben

hem vrij te spreken van zooveel wat de acte van beschuldiging tegen hem heeft ingebracht; dat we hebben willen aantoonen, hoe ze zich van het begin tot het einde partijdig toonde, hoe onnoodig ze dikwerf naar verborgen, veronderstelde drijfveeren zocht, waar de reden zoo gemakkelijk te vinden was in zwakheid en onbekwaamheid. Niet tegen het vonnis van den krijgsraad druischt ons billijkheidsgevoel aan, maar wel tegen dat door een groot deel der openbare meening zoo lichtvaardig uitgesproken vonnis van „*verraad*.” Daartegen streden we.

„*Trahir ses devoirs*,” beteekent in het fransch geheel iets anders dan het woord „*traître*” in den volkszin.

Neen, aan eerloosheid van den maarschalk gelooven we niet, weet ge wat ons vooral in dat geloof sterkt. Het zijn verklaringen als deze:

„Je déclare que je professe une entière et haute estime pour M. le maréchal Bazaine, spécialement pour l'énergie et la persévérance avec laquelle il a pu si longtemps soustraire l'armée de Metz à une capitulation, qui d'après mon opinion était inévitable.”

Signé FRÉDÉRIC-CHARLES,

en waar men tegenover de beschuldiging, dat de maarschalk zoo dikwerf zelf naar het Duitsche hoofdkwartier zou zijn gegaan, leest:

„Je déclare par le présent écrit que jamais durant le blocus de Metz, le maréchal Bazaine n'est venu à mon quartier Général. J'ai vu pour la première fois le maréchal Bazaine, le soir du 29 Oct. 1870 au moment où il a quitté Metz après la capitulation.”

FRÉDÉRIC-CHARLES.

Verklaringen, M. H., 3 jaren later afgelegd.

Ja, zeggen sommigen misschien nog, dat is de vijand die zoo spreekt, die heeft belang bij de verheffing van zijn overwonnen tegenstander. Of erger nog, misschien zweeft het woord: „*complice*” enkelen op de lippen.

Maar vergeten we dan, wie hier die vijand is, die hier tegenover gansch Europa zijn woord verpand. Zulke middelen gebruikt geen vorstelijk vijand, in geen land ter wereld, en de Duit-

f Dat kan niet; Bismarck heeft zich 27 Janr '91 laten
schieten en kan dus niet bij den Krijgsraad te Versailles als ge-
tuge zijn opgetreden

schert heeft ze ook niet noodig, om op welverdiende lauweren trotsch te kunnen zijn.

Doch wilt ge liever van andere zijde die verklaringen, welnu, leest wat mannen als Canrobert, Le Boeuf en Bourbaki te Versailles luide voor den krijgsraad verkondigden: „Jamais nous n'avons eu un moment de doute sur la loyauté du Maréchal Bazaine”; en dat waren mannen onder wier oogen dagelijks de Maarschalk zijn hoofdrol in het drama van Metz af te spelen had.

Vergeef mij M. H., indien ik van Uwe aandacht zooveel vergde. Nog zou ik gaarne bij de hoofdpunten met U stil willen staan, op zooveel plaatsen had ik zoo gaarne door meer hulpmiddelen van de taal, door meer uitweiding, U beter, U krachtiger mijne overtuiging willen doen deelen. Ik mocht het niet ter wille van den tijd. De noodzakelijkheid om het eind mijner taak, vóór het eind Uwer welwillende inspanning te bereiken, zweepte mij voort.

Veel korter dus moet ik mij resumeeren dan ik gewenscht had.

Ons oordeel over 's maarschalks handelingen in dit tweede tijdvak komt hierop neêr.

Verwaarloozing van de meest elementaire maatregelen van veiligheid en voorzorg, ten opzichte der vesting Metz door diens commandant, wordt door 's maarschalks zorgeloosheid mogelijk gemaakt;

de uitputting der vivres van leger en vesting, de eigenlijke eindoorzaak tot de capitulatie, is hiervan het gevolg;

de maarschalk laat den tijd, dien hij had kunnen gebruiken, om in den toestand verbetering te brengen, in onverantwoordelijke werkeloosheid voorbij gaan:

Hij doet niet de operaties, die men in den krijgsraad van den 26 Aug. overeen gekomen was te ondernemen.

Tegenover de gebeurtenissen in zijn vaderland, beseft hij niet welken weg hij heeft in te slaan. Weifeling, onbestemdheid, kenmerken zijn houding eerst, totdat wrevel, moedeloosheid, hem de gedragslijn doen kiezen, door de leden van het nieuwe bewind zoo streng veroordeeld.

Die aarzelingen, die onzekerheid, versterkt door invloeden van buiten, houden hem af van hetgeen zijn hoofdgedachte had moeten blijven: strijden.

Uit alles blijkt, dat de maarschalk, overstelpt door de gebeurtenissen, voor zulk een moeilijke taak niet berekend, langzamerhand naar middelen omziet om uit zijn netelige positie te geraken.

Hij wordt de dupe van een Regnier.

Hij effaceert zich meer en meer; bij alle beraadslagingen is zijn houding meer en meer een lijdelijk afwachten, van den slag, dien hij spoedig begrijpt niet meer te kunnen ontgaan.

Hij ziet de noodlottige termijn naderen; heeft geen geestkracht tot een energiek besluit, verlaat zich op het toeval, op anderen.

Het oogenblik der capitulatie gekomen, bewijst zijn gansche houding dat hij den toestand moede, onverschillig is geworden aangaande iets meer of minder eer zijn leger bewezen.

De capitulatie-voorwaarden zelf bewijzen hoe hij aan de verantwoordelijkheid die toch tot het laatst op hem bleef rusten, niet meer dacht, haast maakte zich het zware juk van de schouders te werpen.

Hij staat toe dat, in strijd met de fransche wetten, die verbieden, „de séparer le sort des officiers de celui des soldats,” de officieren, die hun woord verpanden niet meer tegen Duitschland te dienen, naar hunne haardsteden mogen terugkeeren.

Hij verlaat zijn leger, zonder zich te overtuigen, dat het door dadelijk ravitaillement door den vijand, tegen gebrek beschermd worde.

Kortom M. H., ge ziet het, ik spaar den maarschalk Bazaine niet, maar geheel niet opgewassen voor zijn taak, zwak, onbekwaam kunnen wij hem vinden; hij is voor ons geen verrader.

Veel zou er nog uit het proces te halen zijn, waarin voor ons allen nuttige lessen liggen opgesloten. Wellicht echter is het door mij besprokene reeds voldoende, om U met eenige huivering te vervullen, bij de gedachte aan de hooge verantwoordelijkheid, die op den bevelhebber rust.

Doe dan, gelijk ik M. H. sla eens gauw uw ranglijst der officieren op: dat zal de meesten uwer met mij geruststellen: het staat ons nog zoo dadelijk niet voor de deur.

Ik heb gezegd.

De Voorzitter: De Vergadering zal mij zeker veroorloven dat ik den geachten spreker onzen bijzonderen dank toebreng voor zijne meesterlijke behandeling van het onderwerp.

De vergadering wordt hierop gesloten.

De Secretaris,

A. L. W. SEYFFARDT.

